

uitgave van het Biskopdom Haarlem-Amsterdam

JANUARI
2023

1

SAMENKERK

2023

8 Deken Ambro
Bakker neemt
afscheid

12 Benedictus XVI
herinnerd

30 Liefde geven
in de voedselbank

SKD

JANUARI
2023
1

uitgave van het bisdom Haarlem-Amsterdam

SAMENKERK

In memoriam:
Benedictus XVI
12

Een In Memoriam bij het overlijden van paus emeritus Benedictus XVI.

Colofon

SamenKerk is het magazine van het Bisdom Haarlem-Amsterdam en verschijnt zes keer per jaar. Nummer 1 – jaargang 48
De volgende uitgave verschijnt op 2 maart 2023.

Redactie

Eric van Teijlingen (hoofd- en eindredactie), Carolien Hoogenboom, Petra Vermeer (redactiesecretariaat).

Medewerkers

Mariska Adrichem, Anneke van Assema, Ada Bakker, Anneke Donkers, Leo Fijen, Ingrid Henkemans, Corine van der Loos, Marcel Poorthuis, Vera Schneijderberg.

Redactieadres

SamenKerk • Postbus 1053, 2001 BB Haarlem
Telefoon • 023-5112600 Fax • 023-5112629
IBAN • NL86 ABNA 0230 8523 19
E-mail • samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl
www.bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Abonnement

Abonnementenadministratie • 023-5112600.
Zes nummers *SamenKerk* • € 39,- per jaar
Zes nummers *SamenKerk* in het buitenland
€ 49,- per jaar

Advertenties

Redactie *SamenKerk*
Petra Vermeer (redactiesecretariaat)
023-5112600
samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Grafisch ontwerp

Impulsar strategy & design • www.impulsar.nl

Technische realisatie

Vanderperk Groep • www.vanderperk.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming worden overgenomen. Van sommige teksten en illustraties is de herkomst niet te achterhalen; verantwoordelijken kunnen reageren via het redactieadres.

Bij zijn afscheid blik
deken Ambro Bakker
sma terug op zijn werk-
zame leven.

Afscheid
Ambro Bakker

8

Voedselbank
30

Voedselbanken steunen
steeds meer gezinnen.
We nemen er een kijkje.

14 Nood-
helpers
33

Vaandels in
de kerk
34

Kent u de veertien Heilige Helpers?

In 2022 overleden drie iconen: The Queen, Koning Voetbal en de Paus. En bij iconische figuren horen unieke momenten en een indrukwekkend afscheid met ontroerende plechtigheden. Het waren inderdaad unieke beelden en bijzondere gebeurtenissen.

Queen Elizabeth werd alom geprezen om haar 'sense of duty', haar trouw aan haar belofte tot dienstbaarheid aan haar volk, tot op de laatste dag; paus emeritus Benedictus XVI (Joseph Ratzinger) om zijn diepzinnige theologische inzichten; en voetballer Pelé speelde de bal voor het spel en niet voor de knikers.

Het ontkiemende jaar 2023 zal maatschappelijk en kerkelijk veel van ons vragen. Hoe gaan we de grote thema's aanpakken en oplossen, als oorlog, klimaat, wonen en werken. En als katholieke parochies hoe onze regionale samenwerking vorm te geven? Laten we daarom niet bij de pakken neerzitten, maar volhouden, hoe groot de problemen ook zijn. In het besef dat het onze christelijke roeping is om als gedoopten ons in te zetten voor de Kerk en de wereld. In het geloof dat God ons liefheeft omdat God liefde is (*Deus caritas est*). En laten we ons steentje bijdragen aan de samenleving, met respect voor ieders overtuiging, zónder bedreigingen, domme twitterberichten maar mét geloof in elkaar en een hoop liefde voor elkaar.

Dat is wat we ook willen uitdragen in ons bisdomblad. Ook in 2023. Veel leesplezier met *SamenKerk!*

Eric van Teijlingen
hoofdredacteur

In sommige kerken hangen ze nog, vaandels, die vroeger echt een functie hadden.

En verder

- 4 Wat ik u zeggen wil
- 6 Kort nieuws
- 11 Wereldjongerendagen Lissabon 2023
- 19 Van onderop
- 20 Inspiratie
- 23 Parels uit de schattengrot
- 24 Als God renoveert: Missionaire parochie
- 27 Leo Fijen
- 28 Catechese: we vieren Eucharistie
- 36 Geboekt
- 37 Puzzel
- 39 Agenda

Verwelkomen Nabij-zijn Begeleiden

H

ij nodigde ons uit voor een gesprek in een hartelijke en ongedwongen sfeer. Andere bijzondere en mooie momenten waren de eucharistievieringen in de Romeinse basilieken als de Sint-Pieterskerk,

de Sint-Paulus-buiten-de-Muren, de Maria Maggiore en dergelijke, inspirerende ontmoetingen met verantwoordelijken van de Romeinse Curie en de broederlijke verbondenheid met mijn collega-bisschoppen. De Romeinse Curie is het bestuursapparaat dat de paus helpt bij het bestuur van de wereldkerk. Dat is verdeeld in verschillende afdelingen - die dicasteries worden genoemd - , bijvoorbeeld voor liturgie, voor leken, gezin en leven, voor cultuur en opvoeding, enzovoorts.

Verbonden in gebed

Bisschop Jan van Burgsteden, die in ons bisdom nog zeer actief is, al is hij emeritus, vervult nog steeds verschillende taken voor de bisschoppenconferentie. Maar vanwege zijn leeftijd zag hij er toch vanaf om mee naar Rome te gaan. Helaas kon mgr. Jan Liesen, de Bisschop van Breda, niet meegaan vanwege zijn gezondheid. Hij ondergaat chemokuren. De eveneens zieke mgr. Harrie Smeets, Bisschop van Roermond, was er wél bij. Zijn aanwezigheid, de aanvaarding van zijn ziekte en zijn blijmoedigheid maakten indruk op ons allen. Paus Franciscus signeerde meteen twee ansichtkaarten voor Van Burgsteden en Liesen, toen wij hem er om vroegen. Ik denk aan deze beide broeder-bisschoppen in mijn gebed.

Moed en vertrouwen

In ons gesprek met de paus liet Franciscus merken dat hij onze situatie kende. Nederland behoort tot de vijf meest gesecculariseerde landen van de wereld, vertelde hij. Maar, voegde hij eraan toe, dit verlies van godsdienstzin blijft niet beperkt tot die vijf landen of tot West-Europa, het is een wereldwijd fenomeen. Aan het einde van het gesprek zei de paus ons nog eens dat we de moed niet moesten verliezen, maar door moesten gaan met vertrouwen. Hij vergeleek onze situatie met die van de tijd van de Makkabeeën in het Oude Testa-

Vorig jaar brachten we als Nederlandse bisschoppen van 6 tot 13 november een gezamenlijk bezoek aan Rome, het Ad Liminabezoek. Het was een gedenkwaardige week, waar we iets uit kunnen meenemen voor ons bisdom en de Kerk in Nederland. Hoogtepunt was zonder meer de ontmoeting met paus Franciscus op vrijdagmorgen 11 november.

ment (zie de Bijbelboeken Makkabeeën - red.): overal werden heidense leefwijzen ingevoerd en de meeste mensen gingen erin mee. Slechts een kleine groep bleef trouw aan geloof van de vaders. Die groep heeft onze aanmoediging nodig. Paus Franciscus gebruikte daarvoor drie belangrijke woorden: verwelkomen, nabij-zijn en begeleiden.

Onze ontmoeting met paus Franciscus

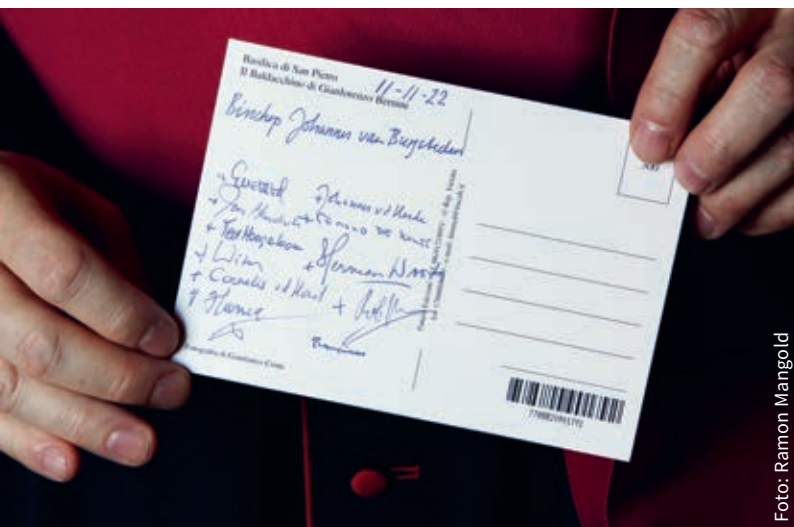

Foto: Ramon Mangold

Verwelkomen

Allereerst is belangrijk dat we laten zien dat ieder welkom is en niet al tevoren uitgesloten omdat er iets valt aan te merken op zijn of haar gedrag. Dat is vaak wel het beeld dat mensen van de Kerk hebben, kan ik uit eigen ervaring zeggen. Zo stemde een gemeenteraadslid tegen een subsidie voor de restauratie van een grote monumentale kerk "omdat niet iedereen daar welkom is". Natuurlijk staan de deuren van de kerk gewoon open en kan iedereen naar binnen lopen, iedereen is welkom, graag zelfs! Niemand die vraagt of je wel aan

alle criteria voor een perfecte gelovige voldoet. Integendeel, we gaan de kerk binnen met het besef dat we allen zondaars zijn en dat we allemaal mogen groeien.

Nabij-zijn

Daarom is het belangrijk dat we nieuwe mensen en alle anderen hartelijke nabijheid laten ervaren. Want soms ervaren mensen de Kerk alleen als een Instituut, niet als een gemeenschap waar men zorg voor elkaar draagt. Nodig ieder uit om betrokken te zijn op een manier die past bij die persoon en de weg die deze gaat en wees betrokken op mensen. Paus Franciscus gaf daar zelf een mooi voorbeeld van: toen hij op zondag 13 november op weg was naar de Sint-Pieterskerk voor de Mis met daarna elders in het Vaticaan de maaltijd voor de Dag van de armen, zag de paus ons staan in de hal van Casa Santa Marta, het huis waar hij woont en wij tijdens het Ad Liminabezoek verbleven. We stonden te wachten om naar de Friezenkerk te lopen voor onze zondagse viering en hij knoopte even een hartelijk praatje aan. Kortom, toon dat je mensen ziet staan!

Begeleiden

Het derde woord dat de paus gebruikte was: begeleiden. Hij riep ons bisschoppen op de gelovigen nabij te zijn en hen niet in de steek te laten en hen te helpen te groeien in de navolging van Jezus Christus. De Kerk wordt kleiner, dan moeten we elkaar goed vasthouden in het geloof. Belangrijk is dus dat we de gelovigen inspiratie bieden en vorming om geestelijk te kunnen groeien. Natuurlijk is deze oproep om anderen te begeleiden niet alleen voor bisschoppen bedoeld, die geldt ook voor priesters, diakens, pastoraal werkers en catechisten en eigenlijk voor iedereen.

Bij ons

In ons bisdom zijn we bezig een overgang te maken naar kerk-zijn in een bredere regio. Dan hoor je bij een parochiegemeenschap, niet omdat je in een bepaald dorp woont maar op basis van het geloof dat je met elkaar deelt en viert in de regio. Daarmee worden die drie woorden die de paus ons als bemoediging meegaf, nog belangrijker! ■

Bisschop Johannes Hendriks

Meer lezen over het Ad Liminabezoek 2022? Dagelijkse (video)verslagen en interviews op de bisdomwebsite.

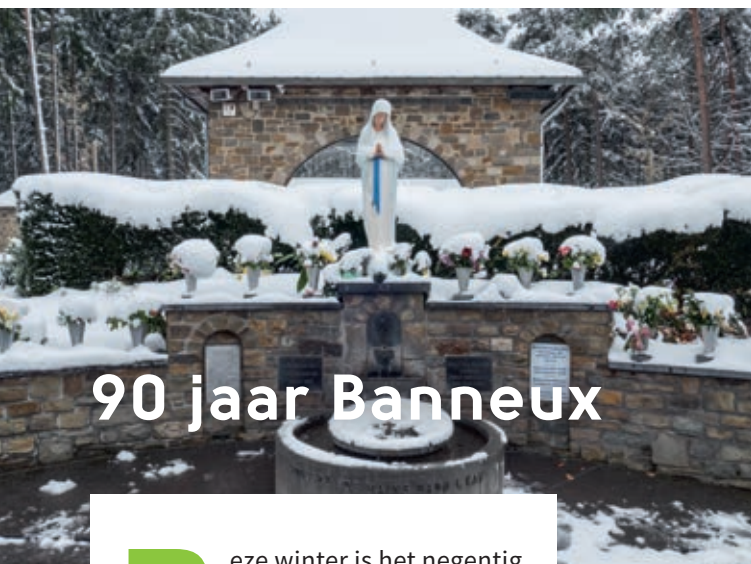
Landelijke misdienaarsdag

Misdienaars (m/v) uit heel Nederland worden op zaterdag 13 mei 2023 verwacht in de ‘Nederlandse’ bedevaartsplaats Kevelaer (Duitsland) voor de eerste landelijke misdienaarsdag. Met iedere misdienaars in zijn of haar eigen misdienaarsstoof of -kleding maken we een processie naar de Mariabasiliek voor een viering, ’s middags is er een speurtocht en we sluiten de dag bij de Genadekapel af. Alle misdienaars uit onze parochies worden hiervoor uitgenodigd. Parochies ontvangen hierover in februari bericht.

Familiezonntag voor gezinnen

De familiezonntag wil de parochiële zonntag meer toegankelijk en aantrekkelijk maken voor gezinnen. Het samen vieren van de H. Mis staat centraal. Tijdens een familiezonntag is er extra aandacht voor ontmoeting en geloofsvragen voor alle leeftijdsgroepen en dus ook voor jou. Er is volop tijd om elkaar te ontmoeten of samen te spelen. Er wordt afgesloten met een maaltijd en een gebedsmoment. We hopen jou, hoe jong of oud je bent, welkom te heten op de familiezonntag in de regio. Vanaf 5 februari gaan ook in Wognum op de eerste zonntag van de maand familiezonntagen draaien. Info: www.bisdomhaarlem-amsterdam.nl/familiezonntag

90 jaar Banneux

Deze winter is het negentig jaar geleden dat Banneux ontstond. Tussen 15 januari en 2 maart 1933 verscheen de Maagd van de Armen, zoals Maria zich noemde, aan het meisje Mariette Beco. Zij zag vanuit haar ouderlijk huis in de tuin een licht schijnen. Op die plek is een gedachteniskapel gebouwd. Iets verderop wees Maria een bron aan. Banneux is het bekendste bedevaartsoord van België en trekt jaarlijks honderdduizenden pelgrims.

Haarlem: 22 januari en 19 februari om 9.30 uur in de St-Josephkerk

Schagen: 19 maart om 15.30 uur in de St-Christoforuskerk

Heiloo: 22 januari en 19 februari om 12.30 uur in O.L.V. ter Nood

Heemskerk: 12 maart om 14.00 uur in de H.-Mariakerk

Uithoorn: 12 februari om 11.00 uur in De Burgth

Wognum: 5 februari en 4 maart om 10.00 in de Hiëronymus

‘Book! Boom!’ in Vaticaanstad

Tot 25 april is de tentoonstelling ‘BOOM! BOOK!’ in de Apostolische Bibliotheek in Vaticaanstad te bezoeken over eeuwenoude collecties vol handschriften en oude drukken van boeken van het Vaticaan en de moderne boekontwerpen van Nederlandse grafisch ontwerper Irma Boom. “Elk van de historische schatten in onze collecties waren eens eigentijds. Ieder stuk is eens bedacht en gemaakt door kopiïsten, drukkers en meesters in de boekkunst. Zij allen waren destijds tijdgenoten van hun opdrachtgevers”, mgr. Angelo Zani, pauselijk bibliothecaris bij de opening. Een kleine tentoonstelling over een interessant onderwerp op een heel bijzondere plek. Info en aanmelding: www.vaticanlibrary.va

Symposium 'Van oorlog naar vrede'

Het Centrum voor de sociale leer van de Kerk (CSLK) organiseert op vrijdag 24 februari een dagsymposium over het onderwerp 'Van oorlog naar vrede'. Die dag is er één jaar oorlog in Oekraïne. Wie vrede wil, moet zich op oorlog voorbereiden, zegt een Romeins gezegde. Maar geldt ook niet omgekeerd: Wie oorlog wil, moet zich op vrede voorbereiden? Hoe komen we weer uit een gewapend conflict, kunnen we (militaire) spanningen afbouwen en werken aan internationale structuren van vertrouwen, overleg en samenwerking? Sprekers zijn Tweede-Kamerlid Don Ceder van de ChristenUnie, Gertjan Jelsma van de Koninklijke Militaire School, diaken prof. Fred van Iersel en Jan Peters sj. De bijeenkomst wordt gehouden in de plebanie van de kathedraal (Leidsevaart 146, Haarlem). Info: www.cslk.nl aanmelding: info@cslk.nl

Concert Wishful Singing

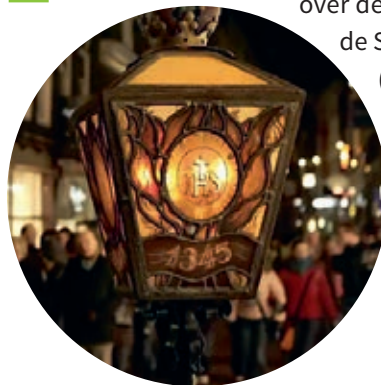
Wishful Singing, vijf klassiek geschoolde zangeressen, geven op 24 februari om 20.00 uur het concert 'In de gloria' rond paas-muziek in de Sint-Bonifatiuskerk (Spanbroekerweg 186) in Spanbroek. Kaarten kosten € 17,50 en zijn verkrijgbaar via www.wishfulsinging.nl of in de kerk.

www.kathedraaltv.nl

Kathedraal TV is het YouTube-kanaal van het bisdom van Haarlem-Amsterdam. Naast het dagelijks streamen van de H. Mis (vanuit de kathedraal), biedt Kathedraal TV ook andere 'specials' aan, gericht op geloofs- en gemeenschapsofbouw. Diaken Han Hartog verzorgt iedere week een bijbelmeditatie bij de zondagse Schriftlezingen. Daarvoor duikt hij de geschriften in en legt die, zo nodig, woord voor woord uit. Han Hartog: "Zo wil ik op een laagdrempelige wijze gelovigen een wekelijks moment van bezinning geven. Door samen de lezingen van de aankomende zondag te lezen, kan men zich goed voorbereiden op de zondagse eucharistieviering. Die zal zo een extra bezieling krijgen."

Stille Omgang 18-19 maart

In maart wordt weer de Stille Omgang gelopen. Voor geïnteresseerde parochies of verenigingen zijn lezingen en presentaties beschikbaar over de geschiedenis of voor het deelnemen aan de Stille Omgang. Info: Jeroen Brenninkmeijer (06-31968844) | www.stille-omgang.nl

Website over christelijke hoog- feesten

Met de kerst werd een nieuwe website geboren: www.vier.nu. Hoogfeesten als Kerstmis, Pasen en Pinksteren worden er toegelicht, er is aandacht voor de kinderen en hoe je deze kerkelijke feesten kunt meevieren in de eigen parochie.

Deken Ambro Bakker neemt afscheid

Zondag 29 januari neemt Ambro Bakker sma, deken van Amsterdam, afscheid van het actieve pastoraat. Vanwege zijn tachtigste verjaardag gaat hij met emeritaat maar hij gedenkt die zondag ook dat hij 52,5 jaar priester is. In zijn werkzame priesterleven heeft Ambro Bakker nooit stil gezeten, actief als hij was in persoonlijk pastoraat, bij de paters SMA, bij de KRO en nog veel meer verenigingen en organisaties. Van een waslijst aan parochies is hij pastoor of administrator geweest. En hij gaat na zijn emeritaat zeker ook niet stil zitten.

A

Is zestienjarige koos Ambro Bakker voor de paters SMA in het Limburgse Cadier en Keer. Hij wilde priester en missionaris worden, net als zijn tien jaar oudere broer Dick. Ambro Bakker: "Ons gezin telde tien jongens en één meisje. Mijn oudste broer Dick wilde priester worden en de toenmalige deken van Alkmaar en pastoor van onze kerk kende de paters SMA en zo ging Dick daar naar het kleinseminarie. In augustus 1959 werd hij priester gewijd bij deze congregatie." Een maand later trad Bakker zelf ook in bij de paters SMA om twaalf jaar te studeren (gymnasium, filosofie, theologie, enzovoort) voordat hij in 1970 priester werd gewijd. "Ik wilde graag missionaris worden in Afrika, ik was immers pater van de Afrikaanse missiën. Maar ik wilde niet blanco naar Afrika, zoals altijd gebruikelijk was. Je werd gewijd en binnen een maand ging je dan naar een of ander missieland. Ik wilde eerst wat pastorale ervaring opdoen. Zo werd ik benoemd in de

Obrechtkerk in Amsterdam-Zuid. We waren voor deze ene parochie met drie priesters. Ik heb me daar vooral beziggehouden met kinderen en jongeren, de scholen, kindercatechese en jongerenwerk. Tot 1974.”

KRO/RKK-radio

In dat jaar werd Bakker verantwoordelijk voor de godsdienstige programma's van de KRO- en de RKK-radio. “Het was een prachtige tijd met unieke momenten en bijzondere collega's. In die tijd zond de KRO via de radio wekelijks godsdienstige programma's uit. Elke dag werden er twee Bijbelse

Je werd gewijd en binnen een maand ging je naar een of ander missieland. Ik wilde eerst pastorale ervaring opdoen.

overwegingen uitgezonden, een wekelijks programma rond liturgische liederen, enzovoort. Er waren radio-retraites en elke zondag en met alle feestdagen werd een eucharistieviering uitgezonden (op de radio en op de televisie). Mijn werk bij de KRO hield ook in dat ik als journalist verslag deed van pauselijke gebeurtenissen, zoals de bisschoppensynodes in Rome, de twee pausverkiezingen in 1978 en het pausbezoek aan Nederland in 1985. Uit die periode heb ik vele vriendschappen opgebouwd met (oud-)KRO-medewerkers als Willibrord Frequin, Gerard Klaassen en nog vele anderen. Van een aantal van hen heb ik ook hun uitvaart geleid.”

1985

Het jaar 1985 is in Bakkers leven en werk een belangrijk jaar geweest. In mei 1985 bezocht paus Johannes Paulus II ons land, wat toch een beladen bezoek was. En in november van dat jaar werd in Rome Titus Brandsma zaligverklaard. Bakker: “Beide gebeurtenissen heb ik van heel dichtbij mogen meemaken. Dat was uniek, zeker. Het pausbezoek was voor de

KRO een van de grootste evenementen. Alles werd (live) uitgezonden via de televisie en de radio. Het bezoek werd gekenmerkt door grote veiligheidsmaatregelen en een kille ontvangst. Ik heb tijdens zijn verblijf in Nederland van 11 tot en met 14 mei van alle vieringen via de radio verslag gedaan en de pauselijke preken en toespraken mogen vertalen voor de luisteraars.”

“Een half jaar later, 3 november, was ik in Rome voor de zaligverklaring van Titus Brandsma. Het pausaltaar was prachtig versierd met tulpen uit Nederland, wat overigens het begin was van de beroemde bloemversieringen met Pasen en het pauselijke bedankje ‘Bedankt voor die bloemen’. Vanuit een commentaarhokje helemaal bovenin de rechter(voor)pilaar van de Sint-Pieterskerk deed ik verslag voor de radio. Met de lift in de pilaar naar boven. Je moet geen hoogtevrees hebben, maar je hebt een schitterend uitzicht over wat er beneden rond het pausaltaar allemaal gebeurde.”

Preken

Van Ambro Bakker is bekend dat hij charismatisch preekt. Hij maakt ze altijd ruim van tevoren, soms wel drie maanden. Bakker: “Ik werk graag vooruit. Dat heb ik uit mijn KRO-tijd overgehouden. Er kan altijd iets gebeuren, wat onverwacht plotseling je aandacht vraagt. Maar ik schrijf mijn preken ook tijdig, want ik stuur ze rond aan collega's. Dat is ooit begonnen met paters van verschillende (missie)congregaties, die terugkwamen uit Afrika. Zij moesten in Nederland omschakelen van de Afrikaanse manier van preken (vaak zo'n veertig minuten als dialoog met de gelovigen) naar de Hollandse manier (leuk, kort en actueel). Ik hielp hen zo een beetje.”

Ambro Bakker sma (80) is pater van de Sociëteit voor Afrikaanse Missiën. Hij werd geboren op 16 december 1942 in Alkmaar. Op 8 september 1959 ging hij naar het seminarie van de SMA-paters in Cadier en Keer. Hij werd op 1 augustus 1970 priester gewijd door de toenmalige bisschop van Haarlem, mgr. Theo Zwartkruis. Van 1974 tot 1996 werkte hij als hoofd van de afdeling Godsdienstige programma's bij KRO/RKK-radio. In 1996 werd hij deken van de dekenaten Purmerend en Zaanstreek en in 2006 van de dekenaten Amsterdam, Hilversum en Meerlanden, later het dekenaat Amsterdam. Dat jaar werd hij ook kanunnik van het kathedraal kapittel. Dit naast vele pastorale taken en werkzaamheden. In 2011 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Sinds 16 december 2022 is hij met emeritaat.

Foto: Cor de Horde

“Mijn inspiratie komt uit mijn hoofd en hart en wat de Geest ingeeft. Ik heb inmiddels ook ruim vijftig jaar ervaring. Misschien leuk te weten dat ik alle preken sinds mijn priesterwijding in 1970 heb bewaard. De Bijbeltekst is steeds hetzelfde, de tijd is anders. Ik wil nooit een preek ‘recyclen’, maar dat gaat ook niet. Soms wordt er geroepen dat een preek over de actualiteit, de dag van vandaag, moet gaan, maar ik zeg: de Bijbel is de actualiteit. Een keer was er hier op de kruising bij de kerk een vreselijk ongeluk gebeurd met een jong meisje. Dan verwerk je dat in de preek van die zondag. Of toen ik de hele nacht had doorgebracht bij een gezin in het ziekenhuis.”

Amsterdam

Sinds 2006 is Ambro Bakker deken van Amsterdam. Onze hoofdstad is het meest seculier en het meest religieus tegelijk. Bakker: “Amsterdam telt nog veel kerken en andere bedehuizen van christenen, moslims, enzovoort. De katholieke gemeenschap van Amsterdam wordt bijna volledig gedragen door de anderstaligen, de zogeheten migrantenparochies- en gemeenschappen als de Spaans-taligen, de Italianen, de Engelstaligen, de Afrikanen.” Als deken van Amsterdam maakte Ambro Bakker

mee dat in 2009 door een pauselijk besluit de naam ‘Amsterdam’ werd toegevoegd aan die van het bisdom: bisdom Haarlem-Amsterdam. Ook de bouw van 2003 tot 2018 van de NZ-lijn, de metro die Amsterdam-Noord met Zuid verbindt en dwars door het centrum gaat, viel in zijn periode. Bakker: “Ik heb, op verzoek van het bouwbedrijf, drie keer in de tunnel diep onder de grond de werkzaamheden en werklui gezegend en in de wand een beeldje van de Heilige Barbara geplaatst, wat in 2013 uit de tunnel werd gehaald en nu een plekje heeft in de Sint-Nicolaasbasiliek.”

Pastor pastorum

“Als deken van alle dekenaten waar ik gewerkt heb, heb ik vooral met de pastores en de parochies naar samenwerking gezocht en in gezamenlijk overleg gewerkt. Ik zoek contact met mensen, binnen de kerk en daarbuiten. Ik was ook actief in het pastoraat met vieringen en gesprekken, doopjes en uitvaarten. Maar het

belangrijkste vind ik nog steeds de aandacht voor het pastoraat. Want daar draait het om in de kerk. Mensen nabij zijn is de opdracht van Christus voor alle pastores. Ik vind ook dat priesters meer centraal in de gemeenschap moeten staan; laat kerkbestuurders de managers zijn. En, de pastorale samenwerking moet bevorderd worden. Vroeger had je op één plek meerdere priesters, nu heb je één priester voor meerdere plekken.”

“**Het belangrijkste vind ik nog steeds de aandacht voor het pastoraat. Want daar draait het om in de kerk.**”

Emeritaat

Eind deze maand neemt Ambro Bakker afscheid. Hij zal pastoraal actief blijven en vooral voor zijn eigen sociëteit, waarvan hij bestuurslid is van SMA-provincie en verschillende periodes ook vice-provinciaal van is geweest. ■

Eric van Teijlingen

Ambro Bakker sma neemt op zondag 29 januari 2023 om 10.30 uur afscheid met een feestelijke viering in de H. Augustinuskerk aan de Amstelveenseweg 965 in Amsterdam. Aansluitend is er een receptie met een feestelijk middagprogramma. Een (felicitatie)kaartje kunt u zenden naar het adres: Kalfjeslaan 400, 1081 JA Amsterdam.

Share the joy!

Wereldjongerendagen Lissabon 2023. Ga jij ook mee?

Wat brengt echte vreugde, langdurige vreugde? Is geloven ook een feest? Stel jij die vragen als jongere ook? Van 26 juli tot en met 8 augustus gaan we naar Lissabon voor de Wereldjongerendagen 2023 (WJD'23) met als thema 'Share the joy!'.

W

e bezoeken onderweg Parijs, Burgos, Fatima en Lourdes en zijn vijf dagen in Lissabon, waar meer dan een miljoen jongeren van over de hele wereld zich verzamelen voor

een feest van geloof, diverse festivals en een ontmoeting met de paus.

In Lissabon hebben we drie ochtenden een Nederlands-talig programma en 's middags en 's avonds nemen we deel aan het WJD-festivalprogramma. Op zaterdag 5 augustus lopen alle jongeren naar een open veld, waar ons een bijzondere avond staat te wachten en slapen we die nacht onder de sterrenhemel. Zondag 6 augustus is de afsluitende viering met paus Franciscus.

Gun uw (klein)kind of een jongere in uw parochie ook zo'n levensveranderende reis, waar ze leeftijdsgenoten van over de hele wereld ontmoeten rond geloof en leven: Sponsor zijn/haar deelname aan de WJD'23 financieel en met gebed.

Ga jij óók mee?

De WJD in Lissabon zelf is van 1-6 augustus, maar we vertrekken 26 juli al richting het zuiden. Deze veertien-daagse onvergetelijke reis kost € 1.095,00. Woon je binnen de grenzen van het bisdom Haarlem-Amsterdam, dan sponsort onze bisschop Jan Hendriks je deelname met tweehonderd euro en betaal je slechts € 895,00. Pak die deal en... op naar Lissabon! ■

SHARE THE JOY!

@Sharethejoy2023 / @Jongbisdomha

www.jongekerkerk.nl

info@jongbisdomhaarlem.nl

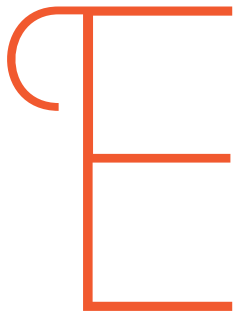
06 23436049

Aanmelden deelname: www.huisvoordepelgrim.nl

Paus emeritus Benedictus XVI herinnerd

Bij het overlijden van 'Papa Ratzinger'

“Adieu aan Benedictus XVI, nederige werker in de wijngaard van de Heer” met deze woorden maakte het Vaticaan op 31 december bekend, dat emeritus paus Benedictus XVI op oudejaarsmorgen op 95-jarige leeftijd naar het Huis van de Vader is overgegaan. Het is met dankbaarheid dat ik denk aan wat hij als theoloog, als herder, prefect van de Congregatie voor de geloofsleer en paus voor de Kerk heeft betekend.

en nederig en eenvoudig arbeider

Joseph Ratzinger werd in 2005 de opvolger van paus Johannes Paulus II, de grote paus die meer dan 25 jaar aan het roer van de Kerk had gestaan. De eerste woorden die hij op het balkon van de Sint-Pieterba-

siliek sprak, zijn die zo bekend geworden zinnen: "Na de grote paus Johannes Paulus II hebben de heren kardinalen mij, een nederig en eenvoudig arbeider in de wijngaard van de Heer, gekozen. Ik vind troost in het feit dat de Heer zelfs weet te werken met onvolmaakte instrumenten en bovenal beveel ik mij in uw gebeden

aan." Die woorden kenmerkten hem: eenvoudig, nederig, geen hoge dunk van zichzelf, vriendelijk, aimabel en een man van geloof. Hij had het pausschap niet gezocht, integendeel hij had – toen hij gekozen werd – alles voorbereid om met emeritaat te kunnen gaan. In februari 2013 besloot hij als paus terug te treden.

Hermeneutiek van de continuïteit

Joseph Ratzinger is een van de grootste theologen van de twintigste eeuw geweest en hij heeft een omvangrijk oeuvre nagelaten. Ook als paus heeft hij nog belangrijke werken geschreven, waaronder drie encyclieken over de goddelijke deugden (de laatste over het geloof is uit-

gekomen onder zijn opvolger) en de drie Jezus-boeken. Belangrijk aspect van zijn pontificaat was onder meer de 'hermeneutiek van de continuïteit', waarmee wordt aangeduid dat ontwikkelingen binnen de leer van de Kerk niet moeten worden verstaan als een breuk maar als een organische ontwikkeling in overeenstemming met wat vroeger al werd geloofd. Het is als het ware het uitrollen van een mooie loper, die weliswaar dezelfde blijft maar waarvan steeds meer mooie aspecten worden gezien. Een ander belangrijk aspect was de systematische strijd tegen en de aanpak van pedofilie, grensoverschrijdend gedrag ten opzichte van minderjarigen.

Herinneringen aan de professor

Zelf bewaar ik verschillende mooie herinneringen aan paus Benedictus. Als seminarist in de jaren zeventig van de vorige eeuw heb ik hem voor het eerst meegemaakt. Hij was theologie-professor in Regensburg (Duitsland) en lid van de begeleidingscommissie van ons seminarie Rolduc (Kerkrade). In die hoedanigheid bezocht hij ons en hield lezingen tijdens studiedagen van het seminarie, waarvan me nu vooral bij staat dat deze professor alles zo knap en helder kon formuleren.

Joseph Ratzinger werd op 16 april 1927 geboren in Markt am Inn (Beieren, Duitsland). Na zijn studies en priesterwijding doceerde hij theologie aan priesterseminaries en universiteiten en nam hij als theoloog-deskundige deel aan het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). In mei 1978 werd hij benoemd tot aartsbisschop van München-Freising en een maand later kardinaal gecreëerd. In 1981 werd hij benoemd tot prefect van de Congregatie voor de geloofsleer. Vanaf 2002 was hij decaan van het kardinalencollege. Na het overlijden van paus Johannes Paulus II in april 2005 leidde hij daarom de plechtigheden, waaronder diens begrafenis en de opening van het conclaaf. Een conclaaf dat Ratzinger op 19 april koos als paus Benedictus XVI. Op 11 februari 2013 maakte hij bekend dat hij op 28 februari zou aftreden. Het daarop volgende conclaaf koos Jorge Bergoglio als paus Franciscus. Sindsdien leefde paus emeritus Benedictus XVI een teruggetrokken leven in een klein klooster in de tuin van Vaticaanstad, waar hij op 31 december 2022 stierf. Zijn begrafenis was op 5 januari 2023 en hij werd aansluitend begraven in de crypte van de Sint-Pieterskerk.

Herinneringen aan de kardinaal

Toen ik na mijn priesterwijding en kapelaansjaren ging studeren in Rome, kwam ik kardinaal Ratzinger weer tegen. 's Morgens vroeg of 's avonds zag je hem over het Sint Pietersplein lopen op weg van huis naar kantoor of van kantoor naar huis. Soms kwam ik hem tegen bij bijeenkomsten van Het Werk over John Henry Newman, waar hij ook belangstelling voor had. De ontmoetingen waren altijd vriendelijk, rustig, nooit gehaast, maar met aandacht voor de persoon.

Als rector van ons seminarie heb ik tweemaal meegemaakt dat we met de priesterstudenten op bedevaart naar Rome gingen (in 1998 en 2004). Daarbij hadden we ook een ontmoeting met kardinaal Ratzinger. Het mooie was dat hij in 2004 ons nog precies de plaats, het lied en andere details van de audiëntie van zes jaar daarvoor wist te vertellen!

Herinneringen aan de paus

In oktober 2011 benoemde paus Benedictus XVI mij tot titulair-bisschop van Arsacal en hulpbisschop van Haarlem-Amsterdam. Het jaar erop nam ik deel aan de cursus voor 'baby-bisschoppen', de pas benoemde bisschoppen, met aan het einde een audiëntie bij de paus. Hij was duidelijk ouder geworden, brozer, al was de ontmoeting opnieuw zeer hartelijk.

Herinneringen aan de emeritus paus

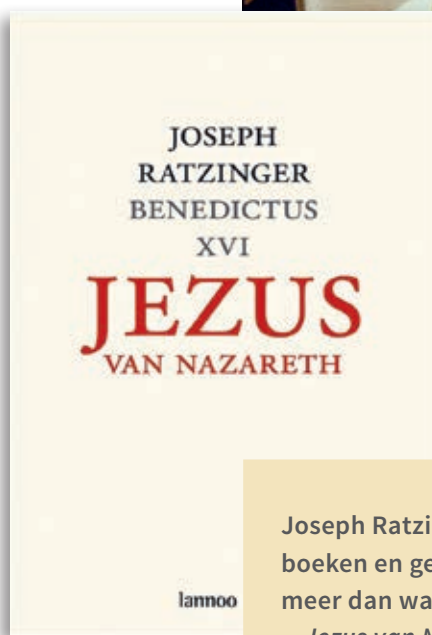
Een bijzondere herinnering aan hem bewaar ik tijdens de bisdombedevaart naar Rome in mei 2015. Een afvaardiging van ons kathedrale koor mocht een klein concertje geven voor Benedictus XVI in het kloostertje in de Vaticaanse tuinen, waar hij tot zijn overlijden heeft gewoond. Hij genoot ervan en ze mochten nog wel wat meer zingen dan eigenlijk was voorzien.

(Zie kader pag. 16)

In paradisum

Met deze herinneringen wil ik paus Benedictus danken en eren. We zullen pas in de loop van de tijd en geschiedenis leren welk een betekenis 'Papa Ratzinger', zoals de Romeinen hem noemden, werkelijk voor de Kerk en de wereld heeft gehad. Nederige en eenvoudige dienaar in de wijngaard van de Heer, moge u nu binnengaan in het Paradijs, mogen u de vreugde smaken Uw Heer te zien van aangezicht tot aangezicht. ■

+ Jan Hendriks

Joseph Ratzinger/Benedictus XVI schreef vele boeken en geschriften, die het lezen en herlezen meer dan waard zijn, waaronder:

- *Jezus van Nazareth* (in drie delen, verschenen in 2007, 2012 en 2013) over de theologische betekenis van en historische context rond Jezus.
- *Der Geist der Liturgie* (2000), een van drie boeken over liturgie.
- Encycliek *Deus caritas est* (2005) over de vele betekenissen van de liefde en het belang van naastenliefde en liefdeswerken.
- Encycliek *Spe Salvi* (2007) over de theologale deugd Hoop.
- Encycliek *Caritas in veritate* (2009) over de sociale leer en de volledige menselijke ontwikkeling in liefde en waarheid.
- Encycliek *Lumen fidei* (2013), de eerste encycliek van paus Franciscus, waarvan een deel van de hand van zijn voorganger was.
- *Sacramentum Caritatis* (2007) over de eucharistie als de bron en hoogtepunt van het leven en de zending van de Kerk (postsynodale apostolische exhortatie).
- *Verbum Domini* (2010) over het Woord van God in het leven en de zending van de Kerk (postsynodale apostolische exhortatie).
- *Gesammelte Schriften*, een zestiendelige serie met alle publicaties van Joseph Ratzinger tussen 1951 en 2012.

Signore, ti amo

Een laatste woord van Benedictus XVI

Benedictus XVI was een man van het woord. Zijn geloof in het Woord van God kon hij op excellente wijze verwoorden in zijn woorden. Niet alleen in zijn talrijke boeken of pauselijke documenten, ook zijn toespraken en preken waren een genot om naar te luisteren. Ze waren diepgaand, mooi geformuleerd en inspirerend.

Sommigen waren uniek, zoals de preken die hij gehouden heeft in april 2005 bij de uitvaart van paus Johannes Paulus II (8 april), bij het begin van het conclaaf (18 april) en bij zijn installatie als Bisschop van Rome (24 april). De toespraak die hij op 17 september 2010 in Westminster Hall (Londen) hield, tijdens zijn bezoek aan het Verenigd Koninkrijk, mag ook niet onvermeld blijven. Het Vaticaan heeft op oudejaarsdag het geestelijk testament van Benedictus XVI gepubliceerd, dat veel inzicht geeft in het leven en de beweegredenen van deze grote theoloog en paus. De tekst dateert van 29 augustus 2006. Over de laatste gesproken woorden maakte het Vaticaan dit bekend: "Benedictus XVI zei met slechts een fluisterende stem, maar op een duidelijk te onderscheiden manier, in het Italiaans: 'Signore, ti amo, Heer, ik hou van U'."

"Als ik in dit late uur van mijn leven terugkijk op de decennia die ik heb doorkruist, zie ik allereerst hoeveel redenen ik heb om te danken. Bovenal dank ik God zelf, de gever van alle goede gaven, die mij het leven gaf en mij door allerlei verwarringen leidde; die mij steeds weer oprichtte toen ik begon weg te glijden, die mij steeds weer het licht van zijn gelaat gaf. Achteraf zie en begrijp ik dat zelfs de donkere en moeilijke stukken van dit pad voor mijn heil waren en dat Hij mij juist daar goed heeft geleid. Ik dank mijn ouders, die mij in moeilijke tijden het leven schonken en met hun liefde een prachtig huis voor mij bouwden, dat tot op de dag van vandaag als een helder licht door al mijn dagen schijnt. Het heldere geloof van mijn vader leerde ons, mijn broer en zus en mij te

gelooven en stond vast als gids te midden van al mijn wetenschappelijke kennis; de oprechte vroomheid en grote vriendelijkheid van mijn moeder blijven een erfenis waarvoor ik haar niet genoeg kan bedanken. Mijn zus heeft mij tientallen jaren onbaatzuchtig en vol vriendelijkheid gediend; mijn broer heeft altijd de weg voor mij gebaad met de scherpzinnigheid van zijn oordelen, met zijn krachtige vastberadenheid en met de opgewektheid van zijn hart; zonder dit altijd doorgaan en meegaan zou ik de juiste weg niet hebben kunnen vinden. Ik dank God uit de grond van mijn hart voor de vele vrienden, mannen en vrouwen, die Hij altijd aan mijn zijde heeft geplaatst; voor de medewerkers in alle fasen van mijn pad; voor de leraren en studenten die

Hij mij heeft gegeven. Ik vertrouw ze allemaal dankbaar toe aan zijn goedheid. En ik dank de Heer voor mijn prachtige huis in de Beierse uitlopers van de Alpen, waarin ik steeds weer de pracht van de Schepper zelf mocht zien doorschijnen. Ik dank de mensen van mijn vaderland dat ik telkens weer de schoonheid van het geloof mag ervaren. Ik bid dat ons land een land van geloof blijft en ik vraag u, beste landgenoten, om uw geloof niet te laten afleiden. Ten slotte dank ik God voor al het moois dat ik heb mogen ervaren op de verschillende etappes van mijn reis, maar vooral in Rome en in Italië, dat mijn tweede thuis is geworden. Aan allen die ik onrecht heb aangedaan, vraag ik uit de grond van mijn hart om vergeving.

Wat ik eerder zei over mijn landgenoten, zeg ik nu tegen allen die aan mijn dienst in de Kerk zijn toevertrouwd: Houd stand in het geloof! Wees niet in de war! Vaak lijkt het alsof de wetenschap - enerzijds de natuurwetenschappen, anderzijds het historisch onderzoek (vooral de exegese van de Heilige Schrift) - onweerlegbare inzichten te bieden heeft die strijdig zijn met het katholieke geloof. Ik ben van veraf getuige geweest van de veranderingen in de natuurwetenschap en heb gezien hoe schijnbare zekerheden wegsmelten tegen het

geloof, geen wetenschap bleken te zijn maar filosofische interpretaties, die slechts schijnbaar tot de wetenschap behoren - net zoals het geloof, uiteraard in dialoog met de natuurwetenschappen, de grenzen van de reikwijdte van zijn uitspraken en dus zijn eigenlijke aard beter leerde begrijpen. Al zestig jaar volg ik de weg van de theologie, in het bijzonder van de Bijbelwetenschappen, en heb schijnbaar onwrikbare stellingen zien instorten met de veranderende generaties, die slechts hypothesen bleken te zijn: de liberale generatie (Harnack, Jülicher, enz.),

de existentialistische generatie (Bultmann, enz.), de marxistische generatie. Ik heb gezien en zie hoe, uit de wirwar van hypothesen, de rede van het geloof is ontstaan en opnieuw ontstaat. Jezus Christus is waarlijk de Weg, de Waarheid en het Leven - en de Kerk, in al haar tekortkomingen, is waarlijk Zijn Lichaam. Tot slot vraag ik nederig: bid voor mij, opdat de Heer mij ondanks al mijn zonden en tekortkomingen tot de eeuwige woningen toelaat. Aan allen die aan mij zijn toevertrouwd, dag na dag, gaat mijn hartelijk gebed uit."

Ofschoon paus Benedictus XVI herinnerd zal worden als de opperherder die zijn ambt heeft neergelegd, schuilt zijn ware betekenis in zijn theologische geschriften. Helder en welsprekend heeft hij onvermoeibaar de pen gevoerd. Het Tweede Vaticaans Concilie betracht hij niet als breuk maar als continuïteit in de kerkgeschiedenis. God heeft zich geopenbaard in Christus zonder meer; Hij is de sleutel tot Traditie en Bijbel. Daarom is het wezenlijk zowel de Bijbel te bestuderen maar tevens de schrifturen van de Kerkvaders. Christus is het oersacrament; uit Hem volgt de Kerk als grondsacrament met de zeven sacramenten waarvan de kern de Eucharistie is. Ja, de eucharistie 'maakt' de Kerk. De Kerk is de bruid, het mystiek Lichaam, het Volk Gods, waarvan Christus de bruidegom en het hoofd is. Geloof en rede zijn de vleugels om tot de Waarheid, die Christus is, te geraken. Jezus Christus is het Woord, de Logos; daarom is het geloof ook logisch en staat in het geheel niet tegenover wetenschap. Helaas is voor de westerse wereld het enig te aanvaarden absolutisme het relativisme. Daartegen verzette Joseph Ratzinger zich zijn theologen-leven lang. Liturgie is als een organisme en door de tijd heen de Kerk als geschenk toegevallen en daarom niet maakbaar en zo maar aan te passen. In mildheid en met begrip heeft Ratzinger daarom als paus toegestaan de liturgie van het Concilie van Trente te vieren. Al als professor, bisschop en kardinaal heeft Ratzinger het gesprek gezocht met geseulariseerde intellectuelen en tijdens zijn pontificaat is hij voortgegaan met de dialoog met andere christenen, in het bijzonder de orthodoxe Kerken, met joden en moslims. Hij was pleitbezorger

Het Tweede Vaticaans Concilie betracht hij niet als breuk maar als continuïteit in de kerkgeschiedenis

van Europa, maar dan zonder verloocheining van de christelijke wortels. Het pontificaat van Benedictus XVI (2005-2013) staat in rechtstreekse lijn met dat van Johannes Paulus II (1978-2005), waarop hij als prefect van de Congregatie van de geloofsleer grote invloed heeft gehad. ■

Antoine Bodar

Kijk hier naar de herdenkingsdienst in ons bisdom.

Foto: Birgit Woltjer

Foto: Vatican Media

Uitvaart paus emeritus Benedictus XVI

Historisch was de uitvaart van paus Johannes Paulus II begin april 2005. Op en rond het Sint-Pietersplein waren zo'n 1,2 miljoen mensen verzameld en in heel Rome wel vier miljoen. Kardinaal Joseph Ratzinger ging als decaan van het kardinalencollege voor in dit pauselijk afscheid.

H

istorisch was ook de uitvaart van Benedictus XVI op 5 januari. Nog nooit leidde een bisschop van Rome de uitvaart van zijn voorganger. Na afloop werd de emeritus-paus bijgezet in de crypte van

de Sint-Pietersbasiliek. Hij is op dezelfde plek begraven als Johannes Paulus II in 2005.

Paus emeritus Benedictus XVI is met pauselijke eer 'summus pontifex' begraven, in drie (cipressenhouten, loden en eikenhouten) kisten en met het meegeven van grafgiften, zoals de munten uit zijn pontificaat, zijn pallia (liturgisch wollen schouderband droeg hij als aartsbisschop van München en als paus een pallium) en het *rogitum* (document met de belangrijkste momenten uit zijn leven en pontificaat).

Uit de homilie van paus Franciscus

"Vader, in uw handen beveel ik mijn geest" (Lc 23,46). Het zijn de laatste woorden die de Heer aan het kruis sprak; zijn laatste zucht - zouden we kunnen zeggen - kon bevestigen wat zijn hele leven kenmerkte: een voortdurende overgave in de handen van zijn Vader.

Op 20 juni 2012 werden honderd pelgrims van de parochie Sint Jan de Doper (Langedijk) door Benedictus XVI in algemene audiëntie ontvangen. Nadat de paus de pelgrimsgroep begroette, zongen zij het refrein van het Langedijker volkslied, waarin de zinsnede “Want as het ers regent, den ben je gezegend, d’r is nergens een boetje te koik!” voorkomt, waarna de paus hen daar hartelijk voor bedankte.

uitstrekken en nooit ophouden zichzelf aan te bieden, zodat we de liefde van God voor ons mogen kennen en erin kunnen geloven (vgl. 1 Joh 4,16).

Benedictus, trouwe vriend van de Bruidegom, moge uw vreugde volmaakt zijn in het definitief en voor altijd horen van Zijn stem!

Ook wij, stevig gebonden aan de laatste woorden van de Heer en aan het getuigenis dat zijn leven kenmerkte, willen als kerkelijke gemeenschap in zijn voetsporen treden en onze broeder toevertrouwen aan de handen van de Vader: mogen deze handen van barmhartigheid zijn lamp vinden brandend met de olie van het evangelie, die hij tijdens zijn leven vergoot en waarvan hij getuige was (vgl. Mt 25,6-7).

Handen van vergeving en mededogen, van genezing en barmhartigheid, handen van zalving en zegen, die Hem ertoe brachten om zichzelf ook in de handen van zijn broeders over te leveren. De Heer, open voor de verhalen die Hij onderweg tegenkwam, liet zich door Gods wil beetelen en nam alle gevolgen en moeilijkheden van het evangelie op zijn schouders tot Hij zag dat zijn handen gewond waren uit liefde: “Kijk naar mijn handen”, zei Hij tegen Thomas (Joh 20,27), en Hij zegt het tegen ieder van ons: “Kijk naar mijn handen”. Gewonde handen die zich

Paus St. Gregorius de Grote nodigt aan het einde van de Pastorale Regel een vriend uit en spoort hem aan hem dit spirituele gezelschap aan te bieden: “In de stormen van mijn leven voel ik me getroost door het vertrouwen dat u me op de tafel van je gebeden, en dat, als het gewicht van mijn fouten me naar beneden haalt en me vernedert, je me de hulp van je verdiensten zult verlenen om me te verlichten.” Het is het besef van de herder, dat hij niet alleen kan dragen wat hij in werkelijkheid nooit alleen zou kunnen dragen en daarom weet hij zich over te geven aan het gebed en aan de zorg voor de mensen die hem zijn toevertrouwd. Het is het trouwe volk van God dat, samengekomen, het leven begeleidt en toevertrouwt van hen, die hun herder zijn geweest. Net als de vrouwen van het evangelie bij het graf, zijn we hier met de geur van dankbaarheid en de zalf van hoop om hem nogmaals de liefde te tonen die niet verloren gaat; we willen het doen met dezelfde zalving, wijsheid, delicate en toewijding die hij door de jaren heen heeft kunnen schenken. We willen samen zeggen: “Vader, in uw handen leveren wij zijn geest”. Benedictus, trouwe vriend van de Bruidegom, moge uw vreugde volmaakt zijn in het definitief en voor altijd horen van Zijn stem! ■

Foto: Eric van Teijlingen

Op 3 mei 2015 zong de Bavocantorij van het kathedrale koor o.l.v. Sarah Nieuwenhuis enkele liederen tijdens een privéconcert bij het woonhuis van paus emeritus Benedictus XVI. Vooral het *Ave Maria* van Franz Biebl en het *Den er hat seinen Engelen befohlen* van Felix Mendelsohn hadden hem ontroerd.

Offerande vernieuwd in Amsterdam-Noord

Sinds enkele weken heeft de offerande tijdens de zondagse eucharistieviering van de geloofsgemeenschap van Amsterdam-Noord een nieuwe vorm. Men is afgestapt van het gebruikelijke dat de misdienaars de gaven naar het altaar brengen en collectanten de collecte houden. Voortaan staat in de Nieuwe Augustinus bij de ingang van de kerk een credens met de gaven van brood en wijn en een mand voor producten voor de voedselbank. Tijdens de offerande wordt gecollecteerd en dan worden alle gaven, voor de eucharistie, de collecte en de voedselbank, door kerkgangers in processie naar voren gebracht en aan de priester en diaken aangeboden. Zo krijgt de offergang écht inhoud en worden vieren (eucharistie) en delen (caritas) zichtbaar.

Amstelveen gaat door

De laatste tijd zijn er heel wat ontwikkelingen in Amstelveen. De herbouw van de in 2018 afgebrande kerk Sint Urbanus in Amstelveen-Bovenkerk nadert zijn voltooiing. Afgelopen Kerstmis werd er voor het eerst weer in deze kerk gevierd en konden parochianen en andere bezoekers de vorderingen bewonderen. Men was zeer te spreken over de restauratie van de kerk en de nieuwe inrichting. De gezinsviering werd op kerstavond zelfs live op NH-tv uitgezonden. Naast deze kerk wordt nu een ontmoetingscentrum gebouwd. Het is de verwachting dat de kerk rond Pasen weer helemaal in gebruik zal zijn. Met Kerstmis kreeg de parochie ook een nieuwe naam: parochie H. Maria (zie bij 'Personalia'). De parochie wilde een heilige naam of kerkelijke term als patroon en geen verwijzing naar de regio. Parochianen konden kiezen uit: Heilige Maria, Heilige Jacobus of Licht van Christus. Het is dus H. Maria geworden. Gefeliciteerd!

Foto: Cor de Horde

Rond de waterput voorjaar '23

'Rond de waterput' biedt, gesteund door de gezamenlijke kerken van Heiloo en omstreken, een aantrekkelijk voorjaarsprogramma van cursussen, lezingen, concerten en dergelijke als inspiratie en geloofsverdieping, zoals een cursus over het evangelie van Matteüs, een lezing over de heilige Titus Brandsma en een documentaire over de vorig jaar overleden oud-pastoor Helsloot. Info: www.ronddewaterput.nl | willibrorduskerk@rk-bronvanlevendwater.nl | 072-5330906.

Begijnhofkapel nodigt uit...

De Begijnhofkapel in Amsterdam is niet alleen een plek voor stilte en bezinning te midden van een luidruchtig stadscentrum, de paters Sacramentijnen bieden verdieping in het geloof, zoals met 'Jongeren in gesprek'. Iedere eerste woensdag van de maand is er 'Bezinning voor senioren' over geloofsbeleving en ouder- worden worden gedeeld. Als je meer wilt weten van de H. Schrift en wat het Woord in mensenlevens kan betekenen, dan is het goed aan te sluiten bij 'Rond het Woord van Leven'. Info: www.begijnhofkapelamsterdam.nl

15 JAAR
RADIO
MARIA
NEDERLAND

Vier het samen!

RADIO **MARIA**
NEDERLAND

ZA. 4 FEBRUARI 2023

www.radiomaria.nl/15-jarig-jubileum

Gelukkig

die...

Een grote menigte volgde Jezus vanuit Galilea, de Dekapolis, Jeruzalem, Judea en van de overkant van de Jordaan. Bij het zien van deze menigte ging Hij de berg op, en toen Hij was gaan zitten, kwamen zijn leerlingen bij Hem. Hij nam het woord en onderrichtte hen met deze toespraak: "Gelukkig die arm van geest zijn, want hun behoort het Koninkrijk der hemelen. Gelukkig die verdriet hebben, want zij zullen getroost worden. Gelukkig die zachtmoedig zijn, want zij zullen het land erven. Gelukkig die honger en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden. Gelukkig die barmhartig zijn, want zij zullen barmhartigheid ondervinden. Gelukkig die zuiver van hart zijn, want zij zullen God zien. Gelukkig die vrede brengen, want zij zullen kinderen van God genoemd worden. Gelukkig die vervolgd worden vanwege de gerechtigheid, aan hun behoort het Koninkrijk der hemelen. Gelukkig zijn jullie, als ze jullie uitschelden en vervolgen en je van allerlei kwaad betichten vanwege Mij. Wees blij en juich, want in de hemel wacht jullie een rijke beloning. Zo hebben ze immers de profeten vóór jullie vervolgd."

Matteüs 5,1-12
4e zondag door het jaar A
29 januari 2023

Fries met scènes uit het leven van
Jezus in de kerk H. Bonifatius in Almere.
www.theodorestrawinsky.nl

Denk jij graag na over mens, maatschappij en het geloof?

Ontdek jouw studie Theologie aan Tilburg University!

In Tilburg (Engelstalig) of Utrecht (Nederlandstalig)

Ook in deeltijd

Informatiedagen:

Bachelor Open dag – 4 maart 2023

Master Open dag – 18 maart 2023

Studie Informatiedag Theologie – 24 maart 2023

Bachelor Meeloopdagen – 12 en 13 april 2023

Studie Informatiedag Theologie – 12 mei 2023

Voor maatschappelijke, kerkelijke of wetenschappelijke beroepen waarin geloof, zingevingsvragen en existentiële vragen een grote rol spelen

Bachelor Theologie | Bachelor Theology | Master Theologie |
Master Christianity and Society | Universitaire
Lerarenopleiding Godsdienst en Levensbeschouwing
<https://www.tilburguniversity.edu/studeer-theologie>

Tilburg School of Catholic Theology

Understanding Society

HEILIGDOM ONZE LIEVE
VROUW TER NOOD

HEILOO

Tentoonstelling

JULIANA ZUSTERS

Zorg uit handen

Te bezoeken elke tweede en
vierde zaterdag van de maand
tussen 10.00 - 12.00
en 14.30 - 17.00 uur

Het Julianaklooster
Hoogeweg 65, Heiloo

www.olvternood.nl

M

ijn Oekraïense student Roman heeft het niet makkelijk. Hij probeert een proefschrift te schrijven, terwijl om hem heen de oorlog raast. Maar het helpt hem ook de rust te

bewaren. Zijn onderwerp: de uitdaging van islam voor de christelijke theologie, met name in 'Scriptural Reasoning', het lezen van elkaars heilige boeken, is spannend genoeg. Hij ontdekte dat in voorbije eeuwen de kennis van de islam onder christenen in West-Europa veel geringer was dan in Arabisch-christelijke kerken. Maar ook dat waar die kennis er wel is, er polemieken is. Nu kunnen we ons afvragen: Wat is er mis met polemieken, temeer daar aan moslimzijde hetzelfde is te vinden? Polemieken weigert het perspectief van de ander serieus te nemen. Bovendien sluit polemieken de ogen voor het feit dat veel van de verwijten aan de islam gemakkelijk geretourneerd kunnen worden.

Roman vond een mooi voorbeeld: de *Legenda Aurea* uit de eerste eeuw na Christus bevat niet alleen honderden heiligenverhalen, maar ook duikt de profeet Mohammed (570-632) op. Het verhaal is als volgt: een hooggeplaatste geestelijke die kwaad was omdat hij geen zitting kreeg in de curie besloot Mohammed aan het hoofd van een nieuwe beweging aan te stellen. Hij zei tegen Mohammed dat die graankorrels in zijn oor moest stoppen. Een duif kwam telkens die korrels eruit pikken. Toen riep die geestelijke de mensen bijeen en zei dat Mohammed openbaringen ontving van de Heilige Geest. De mensen zagen de duif bij Mohammeds oor en geloofden het. Een satire natuurlijk en de *Legenda Aurea* gelooft zelf niet aan de waarheid van dit verhaal. Het zou gemakkelijk zijn (en zulke verhalen bestaan óók) om centrale christelijke overtuigingen op zo'n zelfde satirische wijze belachelijk te maken.

De Kerk is zestig jaar geleden een heel andere weg ingeslagen, die overigens voor veel christenen, met name evangelicale protestanten, een brug te ver is. De Vaticaanse verklaring *Nostra Aetate* (*In onze tijd* - verklaring gedateerd op 28 oktober 1965 over de verhouding van de Katholieke Kerk tot de niet-christelijke godsdiensten als onder andere het

Marcel Poorthuis is emeritus-hoogleraar in de dialoog tussen de godsdiensten aan de Faculteit Katholieke Theologie van Tilburg University.

jodendom en de islam - red.) zegt namelijk: "de Kerk ziet met waardering uit naar de moslims, die de ene ware God aanbidden". Dat is wel wat anders dan polemieken en satire!

We mogen vaststellen dat oordelen over de religie van anderen bijna altijd fout gaat: zo is vaak te horen dat God in de islam op grote afstand van de mens staat en geen barmhartige Vader is. Maar de islam zegt zelf dat God mij meer nabij is dan mijn eigen halsslagader! En ook het christendom kent de spanning tussen Gods barmhartigheid en Diens gerechtigheid, al horen we over dat laatste maar weinig vandaag de dag.

We mogen vaststellen dat oordelen over de religie van anderen bijna altijd fout gaat

En hoe gemakkelijk zou het niet zijn voor joden en moslims om te zeggen dat juist christenen afstand kennen tot God, omdat Christus als middelaar nodig is. Dat daarmee de centrale christelijke overtuiging wordt misverstaan, dat het hier niet om een omweg gaat, maar dat juist in Christus Gods Woord zelf spreekt, is duidelijk.

Kortom, we moeten accepteren dat we veel van andere religies niet

goed begrijpen, maar ons daarom nog niet laten verleiden tot veroordeling en polemieken. Dat Gods wegen wonderlijk zijn en ook buiten het christendom liggen, moge duidelijk zijn. Het kan ons aansporen om met andersgelovigen samen te werken aan Gods goede aarde, voor vrede en gerechtigheid. ■

Als God renoveert

Na de succesvolle conferentie ‘De Missionaire Parochie’ in maart 2022, waarbij Fr. James Mallon de ruim 900 deelnemers uit Nederland en Vlaanderen inspireerde met zijn visie voor een parochie van de toekomst, is er op 25 maart 2023 een nieuwe conferentie over de missionaire parochie. Op het programma staan parochiegetuigenissen, gebed en inleidingen door Hannah Vaughan-Spruce (verantwoordelijk voor *Divine Renovation* in het Verenigd Koninkrijk) en Paul Donders (directeur Xpand).

Anne Commandeur-Waaning (47) en Peter Kortenoeven-Klasen (64), parochianen en oud-bestuursleden van de H. Franciscusparochie i.o. in Haarlem-Noord, namen vorig jaar deel aan de succesvolle conferentie in Breda. Ze verheugden zich op de bijeenkomst in maart in Veenendaal. Hoe hebben zij de conferentie ervaren en wat hebben ze er in hun parochie mee kunnen doen?

Peter Kortenoeven-Klasen: “Anne en ik waren tot voor kort allebei werkzaam binnen het parochiebestuur. Het boek ‘Als God renoveert’ was zo aansprekend. Ik dacht, áls we een methode moeten vinden voor een toekomst van de parochie, dan is dit het.” Anne Commandeur-Waaning: “Ik ben Fr. Mallon al een tijdje geleden op het spoor gekomen. In 2018 was hij in Londen en toen heb ik geprobeerd het parochiebestuur warm te krijgen voor zijn visie, maar dat lukte niet. In 2020 zou hij naar Nederland komen. Dat werd uiteindelijk door de coronapandemie maart vorig jaar en we zijn gegaan.”

Wat vonden jullie van de conferentie 2022?

Commandeur-Waaning: “Ten eerste was het heel goed georganiseerd, we werden echt verwelkomd. Ik vond het een warm bad.”

Kortenoeven-Klasen vult aan: “Ja, het zinderde echt van energie, dat vond ik geweldig. Dat werd gedragen door die vier lezingen van Fr. Mallon. Die waren echt heel

goed. Ik had het gevoel dat hij over onze parochie sprak, alsof hij bij ons in de parochie terecht kwam.”

Commandeur-Waaning: “Ja, hij zegt waar het op staat.” Kortenoeven-Klasen (lachend): “Terug in de auto zaten we er zo enthousiast over te praten dat we drie afslagen hebben gemist. We zijn vanuit Breda over Amersfoort teruggegaan naar Haarlem.”

Terug in jullie parochie. En toen?

Peter Kortenoeven-Klasen: “We hebben een uitgebreid verslag gemaakt voor het pastoraal team en het bestuur. We beschreven onze ervaringen, gaven de kansen aan en de randvoorwaarden, die er gesteld waren om de missionaire parochie te kunnen implementeren. Het viel niet mee om het enthousiasme van die drie dagen te vertalen naar de parochiële werkelijkheid.”

Anne Commandeur-Waaning: “Wij zijn als enigen van onze parochie bij deze conferentie geweest. Dat was eigenlijk gewoon te weinig. Wij konden de boodschap wel overbrengen, maar het is gewoon beter als een aantal, een tiental mensen van een parochie er naartoe gaat. Ik vind het boek ‘Als God renoveert’ heel inspirerend en de conferentie heeft ook voor mijn eigen geloofsleven veel gedaan.”

Kortenoeven-Klasen: “Voor mij was het echt terug naar de kern, geen flauwekul met de borduurclub en al die clubs. Niet te veel laten leiden door gebouwen, wat toch bij veel parochianen speelt in plaats van het geloofsge-

sprek. We moeten meer spreken over ons geloof.”

Commandeur-Waaning: “De parochie als geloofsgemeenschap anders inrichten is best een stap, maar als je er echt iets van wilt maken dan moet je het toch anders inkleden, door bijvoorbeeld gebedsgroepen op te richten. We zijn nu een Alpha-cursus (reeks van bijeenkomsten waarbij in een sfeer van ontmoeting het christelijk geloof wordt toegelicht – red.) en bijbelleesavonden gestart.”
Kortenoeven-Klasen: “Veel mensen zitten echt vast in hun vastgeroeste processen. Verandering is dan gauw iets engs. Het wordt soms achterdochtig bekeken: wat zit er achter? Ja, er zit niets achter! Ik hoop dat voor de komende Alpha-cursus, die in februari 2023 start, meer mensen tussen de twintig en zestig jaar zal aanspreken. Ze zijn nu ondervertegenwoordigd maar de groep is wel groeiend.”

Commandeur-Waaning: “We hebben een catechese-groep voor kinderen, eens in de twee weken. Dat is wel echt een grote groep. Kinderen gaan er met veel enthousiasme naartoe. Er zijn meer misdienaars ook nu. Ik denk dat het lastig is voor sommige parochianen of vrijwilligers om de heilige huisjes los te laten.”

Kortenoeven-Klasen: “Daarover gesproken, we merken dat de krachten van de verschillende bloedgroepen, lees: kerkgebouwen, binnen de parochie wel groot zijn. Ze zitten elkaar soms in de haren, terwijl dat zo jammer is. We hebben elkaar als geloofsgemeenschappen binnen de parochie hard nodig. Veel erger, in die ‘strijd’ stoppen vrijwilligers met hun taken en nemen ze afscheid. Heel jammer. Dat werkt ook remmend op zo’n proces naar nieuw elan, een vernieuwde, missionaire parochie, zoals Fr. Mallon ons voor houdt te implementeren. Je hebt een minimum groep mensen nodig om het proces te beginnen. Soms denk je wel eens dat het heilige vuur ontbreekt.”

In SamenKerk 2022 nummer 2 leest u een exclusief interview met Fr. James Mallon over ‘Divine renovation’.

Aanmelden voor deze dag-conferentie:

www.missionaireparochie.nl/tickets-kopen

Er geldt tot 1 februari 2023 een vroegboekorting. Omdat het belangrijk is met een groep(je) te komen, is iedere vijfde deelnemer gratis.

De boeken van Fr. James Mallon (meerdere titels rond ‘Als God renoveert’) zijn verkrijgbaar via uitgeverij Adveniat: www.adveniat.nl

Wat verwachten jullie van 25 maart?

Peter Kortenoeven-Klasen: “Tijdens de conferentie vorig jaar waren er getuigenissen van mensen, die al aan het proces begonnen waren. Ik zou graag met hen in gesprek willen gaan om te kijken hoe zij hun problemen hebben opgelost en hoe we lokaal mensen kunnen enthousiasmeren.”

Anne Commandeur-Waaning: “Het is fijn om als gelovigen met elkaar samen te zijn en gesterkt te worden. Het is een bevestiging om dat mee te maken. Dat zou echt wel een meerwaarde zijn. Dus andere gelovigen ontmoeten en meer de diepte in gaan. De workshops op de eerste conferentie waren heel goed. Daar wil ik graag mee verder gaan.”

Kortenoeven-Klasen: “Ik persoonlijk zie echt uit naar de lezing van Paul Donders, die gaat over de implementatie van de ideeën in de parochie. Ik vond het vorige keer stimulerend dat alle bisschoppen van Nederland en Vlaanderen aanwezig waren. Ik miste alleen dat ze zeiden: dit vinden we goed, ga dit doen!”

Stel, je hebt hart voor je parochie en je twijfelt...

Peter Kortenoeven-Klasen: “Zonder twijfel: Ga naar deze conferentie, lees het boek ‘Als God renoveert’ van tevoren en ervaar het. Beleef het gewoon.”

Anne Commandeur-Waaning: “Ik kan me niet voorstellen, dat iemand teleurgesteld van deze conferentie terugkomt.” En zij kunnen het weten! ■

Carolien Hoogenboom

 www.missionaireparochie.nl

 [missionaireparochie](https://www.facebook.com/missionaireparochie)

 [de_missionaire_parochie](https://www.instagram.com/de_missionaire_parochie)

Regelmatig maken parochianen gebruik van een overeenkomst voor hun financiële steun aan hun parochiekerk. Dat is een goede ontwikkeling, want het levert een fiscaal voordeel op. Wilt u ook overwegen een overeenkomst af te sluiten voor de actie Kerkbalans? U helpt uw parochie ermee! Hieronder vindt u een uitleg over de voordelen en hoe het werkt. Want misschien is het ook iets voor u?

De parochie is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Wanneer u periodiek geeft en dat laat vastleggen in een overeenkomst tussen u als geveer en de parochie als ANBI, is uw gift fiscaal volledig aftrekbaar voor de inkomstenbelasting.

Zo'n overeenkomst met de parochie is eenvoudig te regelen. Het precieze fiscale voordeel is afhankelijk van de hoogte van de gift en van uw inkomen. In praktijk zal het vanaf een bijdrage van circa € 12,50 per maand de moeite lonen (met ingang van 2023 geldt een fiscaal maximumbedrag bij deze wijze van doneren). Via www.berekenhet.nl kunt u dit uitrekenen. Het levert de parochie pas voordeel op wanneer u als geveer het fiscale voordeel geheel of gedeeltelijk ten goede laat komen aan de parochie.

De periodieke gift eindigt op de einddatum van de overeenkomst (minimaal na vijf jaar) of bij het overlijden van de geveer en/of eventueel zijn of haar partner. Wanneer de geveer bijvoorbeeld onverhoopt werkloos wordt of door andere omstandigheden niet meer aan de minimale looptijd kan voldoen, kan bij de Belastingdienst een vrijstelling worden aangevraagd en hoeft het fiscale voordeel niet te worden terugbetaald.

Hebt u nog vragen, of wilt u graag een overeenkomst met de parochie afsluiten? Neem dan contact op met het secretariaat van de parochie. Zij kunnen u doorverwijzen naar de juiste persoon. ■

Regelmatig doneren extra voordelig

Onderhoud van het kerkgebouw, de inzet van het pastorale team, missionaire en maatschappelijke projecten kosten geld. Daarom is er de actie Kerkbalans. Geeft u om de Kerk? Doe dan mee. Samen kunnen we van betekenis zijn en blijven voor de mensen om ons heen. Elke bijdrage is welkom, groot of klein, ieder naar eigen vermogen.

www.kerkbalans.nl

Uw gift is een periodieke gift als:

- de gift is vastgelegd in een schriftelijke overeenkomst;
- de bedragen (minstens één keer per jaar) worden overgemaakt naar de ANBI die in de overeenkomst wordt genoemd;
- de bedragen steeds (ongeveer) even groot zijn;
- de bedragen minimaal vijf jaar achter elkaar worden overgemaakt naar dezelfde instelling;
- de ANBI geen tegenprestatie levert voor de gift.

Leo Fijen is directeur/uitgever van Adveniat en presentator van de geloofsgesprekken van de KRO op de zondagochtend.

De grootste dienst die je aan je naaste kunt brengen, is de liefde op de drempel van leven en dood. Als het nacht is in het sterfbed van je dierbaren, dan is je aanwezigheid al voldoende om het lijden te verlichten. Als er geen uitzicht is op herstel of als de pijn de overhand heeft, dan hoef je er slechts te zijn om de eenzaamheid van het sterfbed mede te dragen. Ik maak hier geen mooie zinnen, ik doe hier niet aan romantische beelden. Ik vertel hier wat ik zelf mocht ervaren bij de dood van mijn lieve schoonmoeder. Midden in de nacht werden we uit ons bed gebeld. Of we onmiddellijk naar Hoofddorp wilden komen. We konden het nauwelijks geloven. Nog maar een paar uur daarvoor had haar stem nog zo duidelijk geklonken. Kraakhelder, alsof de jaren er niet toe deden. Natuurlijk, we wisten dat het kaarsje na 95 jaar kon doven, maar we zagen ook dat ze steeds weer bleef verlangen naar de dag van morgen. We hadden altijd wel tegen elkaar gezegd: als ze sterft, laat haar niet alleen sterven.

Midden in de nacht reden we naar Hoofddorp waar mijn schoonmoeder na de dood van haar man nog goede jaren had genoten. Maar nu was ook haar leven voorbij, met dat ene telefoontje. De ambulancebroeder had gebeld, de schouwarts had de dood vastgesteld, maar de vraag bleef wat er nu precies gebeurd was. Het antwoord was de open deur midden in de nacht, ambulance en arts waren vertrokken. Daar wachtte de zuster van de wijkzorg. Ze vertelde dat ze mijn schoonmoeder had bijgestaan in haar laatste uur, dat ze haar had gedragen in de angst en dat ze haar vasthield in het uur van de dood. Mijn schoonmoeder stierf in de armen van een lieve zuster. Ze was niet alleen toen ze haar laatste adem uitblies. Toen de zuster afscheid nam, kuste ze mijn schoonmoeder en bad in stilte. Mooier en dieper kan de dienst aan je naaste niet zijn. Deze barmhartige zuster deed nog wat anders, ze nam ons mee naar de woonkamer en wees ons op

de gedekte tafel. Dat was een tafereel dat geen woorden nodig had. We moesten als vanzelf huilen, tranen met tuiten. Want die tafel was en is het beste bewijs van de levensvreugde van mijn schoonmoeder. In de uren van haar sterven, op de drempel van leven en dood had ze de tafel gedekt. Alles stond er, bordje, vork en mes,

Klaar voor de dag van morgen

Als je zo verlangt naar de dag van morgen op het nulpunt van je bestaan, ben je klaar voor de eeuwige morgen.

kopje voor de thee, schaaftje voor de medicijnen. Die tafel was een stilleven met maar één boodschap. Als je weet dat je sterven niet ver weg is, wat moet je dan doen? Dan dek je de tafel voor de dag van morgen. Want als je zo verlangt naar de dag van morgen op het nulpunt van je bestaan, dan ben je klaar voor de eeuwige morgen. Daar gaat het om: of je klaar bent om naar God te gaan. Mijn schoonmoeder was klaar. Met dank aan de zuster die ook een naam heeft,

Jennifer. Haar handen waren de handen van God, haar liefde was de deur naar God toe, haar wijsheid wees naar de tafel. Laten we, net als mijn schoonmoeder, klaar zijn voor de dag van morgen. ■

We vieren eucharistie

Gaat heen... in vrede

's Zondags en doordeweeks, in de eigen kerk of via de televisie, de Kerk viert eucharistie, bron én hoogtepunt van het kerkelijk leven. Wat gebeurt 'daar' allemaal en waarom? In een reeks van artikelen komen vele aspecten, die te maken hebben met de viering van de eucharistie, aan bod.

D

e slotritus bij een (eucharistie) viering is kort maar niet onbelangrijk. Er is wat ruimte voor een mededeling over wat er in de geloofsgemeenschap speelt of een kort slotwoord. Kern van de slotritus is de zegen en de zending.

Zegen

'Zegen' of 'zegenen' komt van het Latijnse woord 'benedicere', wat letterlijk 'iets goeds zeggen' betekent. God wordt gevraagd om zijn bescherming en dat Hij de mens behoedt in het leven. Gods drie-ene Naam wordt aangeroepen over de gemeenschap. De priester zegenen namens God. Gods zegen helpt ons bij het in

Dan volgt de zegen: *Zegene u de almachtige God, Vader, Zoon en Heilige Geest*, met een *Amen*. Anders dan bij een priester maakt een bisschop drie keer een kruisteken over de aanwezigen.

In het altaarmissaal staan ook andere teksten als inleiding op een zegen. In het Bijbelboek Numeri (Num. 6,22-27) staat een mooie zegenbede, de priesterlijke zegen van Aäron genaamd, die ook in de Kerk veel gebruikt wordt. Het zijn drie bedes, waarop steeds 'amen' wordt gezegd:

Moge de Heer u zegenen en beschermen.

Moge de Heer het licht van zijn gelaat over u doen schijnen en u genadig zijn.

Moge de Heer u zijn gelaat toewenden en u vrede geven.

God wordt gevraagd om zijn bescherming en dat Hij de mens behoedt in het leven

Daarnaast is er - analoog aan deze zegen - bij hoogfeesten van de Kerk een eigen plechtige zegen met eveneens drie bedes. Om een plechtige zegen aan te kondigen wordt speciaal gezegd (door de diaken of de priester): *Buigt uw hoofd voor Gods zegen*.

Zending

Direct op de zegen volgt de zending met de woorden: *Gaat heen in vrede* of *Gaat nu allen heen in de vrede*, waarop de aanwezigen antwoorden: *Wij danken God*. Geen vriendelijke uitnodiging om het kerkgebouw te verlaten, maar eentje op gebiedende wijs ('Gaat heen...'). Zo wordt het Volk Gods gevraagd om de wereld in te trekken en de vruchten van de eucharistie daar te tonen in een christelijke levenswijze. Precies zoals Jezus de tweeënzeventig leerlingen naar de dorpen en steden stuurde om het Rijk Gods te verkondigen en overal bij binnenkomst de vrede te wensen (cf. Lc. 10,1-24).

Daarom... Gaat heen in vrede.

Deze heenzending, die door de diaken en anders door de priester wordt uitgesproken, komt uit het Latijn, maar wel met een andere, vergelijkbare gedachte: 'Ite missa est', wat zoveel betekent als: "Gaat, uw zending is begonnen" (vergelijk 'missa' met 'missie').

Een slotlied of feestelijke (orgel)muziek kan de uittocht-processie van de priester en de assistenten begeleiden (hoewel de eucharistieviering officieel met de zegen en zending is afgerond). ■

Eric van Teijlingen

praktijk brengen van onze christelijke levensopdracht, zodat wij zelf een zegen kunnen zijn voor anderen. De korte, standaard, zegenbede is als volgt. De priester opent met: *De Heer zij met u*, waarop geantwoord wordt: *En met uw geest*. Daarna zegt de priester: *Zegene u de almachtige God, Vader, de Zoon en Heilige Geest*, wat wordt bevestigd door de aanwezigen met *Amen*. De priester maakt een groot kruisteken over de aanwezigen en de aanwezigen maken een kruisteken over zichzelf.

De dialoog als inleiding op de zegen door een bisschop is uitgebreider. Hij opent met: *De Heer zij met u*, waarop geantwoord wordt: *En met uw geest*. Dan zegt hij: *De Naam des Heren zij gezegend*, waarop gereageerd wordt met: *Van nu af, tot in eeuwigheid*. En vervolgens met: *Onze hulp is in de Naam des Heren*, waarop geantwoord wordt: *Die hemel en aarde gemaakt heeft*.

Liefde geven vanuit het Geloof, zodat de Hoop terugkomt

In alle regio's van Noord-Holland zijn er voedselbanken, waar gezinnen wekelijks een pakket ontvangen of hun boodschappen kunnen doen. En veel parochies zijn op een of andere wijze bij de lokale voedselbank betrokken. In veel kerken worden er producten ingezameld, ze maken gebruik van parochiële ruimten of ondersteunen parochiële caritasinstellingen voedselbanken. Ook zijn parochianen als vrijwilliger actief bij een voedselbank, zoals Carla van Hoorn die bestuurslid van de Voedselbank Langedijk is.

Foto's: Marthy Grootjes

De voedselbank van Langedijk

De voedselbank van Langedijk begon zo'n dertien jaar geleden, toen twee dames een kar vol met brood hadden uitgedeeld en besloten om dit werk voort te zetten. Ze richtten de stichting 'Er is Geloof, Hoop en Liefde' op en deelden voedselpakketten uit vanuit de achtertuin. Inmiddels is de stichting aangesloten bij Voedselbanken Nederland. Ze zijn gevestigd aan de Broeker Werf in Broek op Langedijk (Gemeente Dijk en Waard) met een voedselbank, een kledingbank, een budgetcoach en een koffietafel.

Toen ik je belde om een afspraak te maken, waren jullie druk met het uitdelen van de voedselpakketten voor Kerstmis. Kun je daar iets meer over vertellen?

Carla van Hoorn: "We delen nu wekelijks aan 74 families een voedselpakket uit. Met kerst is de samenstelling van het pakket niet veel anders dan normaal,

Op dit moment krijgen we extra aanmeldingen door de stijging van energiekosten en de inflatie

maar via Voedselbanken Nederland is er voor iedereen een kerstpakket gekomen. Een extraatje zeg maar. Daarnaast hebben alle klanten van een anonieme weldoener een envelop met zestig euro gekregen, een welkome verrassing, en was er voor hen en voor alle vrijwilligers een kerststol en roomboter.”

“Ook zijn er veel mensen die hun kerstpakket of delen daarvan aan ons geven. Dat delen we weer uit. De non-foodartikelen bewaren we om er een later cadeauset van te maken, bijvoorbeeld zoals afgelopen Kerstmis. Met Sinterklaas krijgen alle kinderen via ons van ‘Lief Langedijk’ een presentje en met kerst zorgt de stichting ‘Puur for

Kids’ voor een cadeautje. De decembermaand is - net als bij de gewone supermarkt - extra druk voor ons, maar fijn om te kunnen doen. Zo kwam de burgemeester langs om de vrijwilligers te bedanken voor hun inzet. Dat hebben we zeer gewaardeerd.”

Waar komen jullie klanten vandaan en wat doen jullie voor hen?

“Wij ontvangen mensen uit Oudkarspel, uit Noord- en Zuid-Scharwoude, Broek op Langedijk en Sint Pancras (de voormalige gemeente Langedijk, thans deel van de gemeente Dijk en Waard - red.). Eigenlijk zou je een keer langs moeten komen om een goede indruk te krijgen hoe het er bij ons toe gaat. Beneden hebben we de voedselbank zelf, het magazijn, de koelcel en de vriescel, boven is de opslag en hebben we een grote kleding-

Carla van Hoorn (48) is getrouwd, moeder van drie kinderen en sinds 2011 betrokken bij de Voedselbank Langedijk.

bank. Onze klanten komen op de vrijdag. Daarnaast hebben we een inloopspreekuur. Dat doe ik zelf, in De Binding, het gebouw waarin onder andere de Gemeente, de bibliotheek, het theater en de GGD gevestigd zijn. Ik ben ook gecertificeerd budgetcoach om mensen te helpen hun inkomsten en uitgaven in evenwicht te brengen, zodat ze niet van ons afhankelijk blijven.”

Hoe komen jullie aan de producten?

“Omdat wij in een landelijke omgeving zitten, ontvangen wij onze verse groenten, aardappelen en dergelijke rechtstreeks van de tuinders. We krijgen ook gesneden groenten gedoneerd van groentenverwerkingsbedrijf Hessing en brood via de lokale bakkers. Onze voedselbank is minder afhankelijk van de supermarkten, zoals andere (vooral stedelijke) voedselbanken. Zij ervaren nu dat supermarkten zelf actief voedselverspilling tegen gaan en er zo minder voor hen overblijft.”

Zien jullie een toename van het aantal klanten?

Van Hoorn: “Op dit moment krijgen we wel extra aanmeldingen door de stijging van energiekosten en de inflatie. In de coronatijd vielen de problemen bij ons mee. De meeste mensen behielden hun baan en we hadden ook ruimte genoeg om ons werk veilig te houden en aanpassingen te doen. We waren toen net aangesloten bij Voedselbanken Nederland, dus er waren draaiboeken beschikbaar.”

Jij bent bestuurslid en actief bij de kerk.

Wat is jullie drijfveer als bestuur?

“Zelf ben ik actief betrokken bij de parochie. Als bestuursleden van de voedselbank werken we allemaal vanuit onze christelijke visie en we komen vanuit verschillende kerken en geloofsgemeenschappen. We zitten daar niet als vertegenwoordiger, maar zien ons geloof als de basis van ons werk. Dat is al vanaf

het begin, dertien jaar geleden, toen de twee dames hier begonnen met voedsel uitdelen. We werden toen min of meer geadopteerd door een christelijke voedselbank uit Amsterdam-Zuidoost. Daarna zijn we zelfstandig verdergegaan.”

“Onze christelijke basis is een belangrijke drijfveer. Toen we in

gesprek waren met Voedselbanken Nederland om ons bij hen aan te sluiten, was dit nog wel een punt van discussie. Wij wilden in onze statuten onze christelijke visie laten doorklinken, maar dat mocht eigenlijk niet volgens de modelstatuten. We hebben voet bij stuk gehouden en na twee jaar is het toch gelukt om het erin te houden.”

“We hebben 37 vrijwilligers en iedereen heeft een eigen taak. Ik doe dus de intake, maar ben wel vaak bij de koffietafel voor vragen en laagdrempelig contact. Als bestuur werken we mee op de vloer en zien we wat er nodig is. Dat betreft alles: ontvangst en hulp van klanten en onderlinge omgang en samenwerking.”

Kan iedereen bij jullie terecht?

“Veel voedselbanken laten de intakes door netwerkpartners doen, zoals maatschappelijk werk, die bepalen of je voor een voedselbank in aanmerking komt. Ook wij werken samen met de netwerkpartners, maar de intakes doen we zelf. We willen geen afstand. We willen de mensen niet het gevoel geven dat ze een nummertje zijn. We kijken naar de mensen als mens. Door de koffietafel is iedereen gekend bij zijn naam. Omdat ik zelf de intakes doe, kunnen we iedereen helpen, ook mensen zonder papieren of status. Het computerprogramma van Voedselbanken Nederland berekent alles voor ons, en we slaan wel wat gegevens op, maar er is geen koppeling naar basisadministratie van de gemeente. Wij helpen om te helpen.”

Waarom ben jij dit werk gaan doen?

Van Hoorn: “Zelf heb ik het twintig jaar geleden financieel heel moeilijk gehad. Er was toen niet iets als een voedselbank. Ik werd geholpen door organisaties en mensen, die ik niet kende. Ik zei als het met mij weer goed gaat, ga ik anderen helpen. Door die ervaring kijk ik vanuit een andere invalshoek en kan ik mensen anders benaderen en helpen. De mijnheer tegen wie ik

Wij wilden onze christelijke visie laten doorklinken, maar dat mocht niet volgens de modelstatuten. We hebben voet bij stuk gehouden

dat destijds gezegd heb, kom ik nog weleens tegen en dan wijs ik met mijn vinger omhoog om te zeggen: ik ben er nog, ik doe het nog.”

“Mensen moeten echt over een drempel voordat ze naar een voedselbank gaan. Alsof het gratis boodschappen doen is. Er is veel schaamte bij de gezinnen. Het is ook niet niks om afhankelijk te zijn van wat toch een vorm van bedeling is. Soms komen mensen huilend binnen. Na drie keer zeggen ze meestal dat ze in een warm bad terecht zijn gekomen. Als ik dat op deze manier kan doen, dat is toch het mooiste!” ■

Corine van der Loos

Steeds meer mensen kloppen aan bij de voedselbank. Eind 2022 vroegen ruim 120.000 mensen hulp bij de voedselbanken. De stijging wordt veroorzaakt door de stijgende energiekosten in combinatie met de hoge inflatie.

Info: www.voedselbankennederland.nl

Gedurende een grote pandemie en vele crises in Europa in de Middeleeuwen ontstond in 1445-1446 de devotie tot de Veertien Heilige Helpers, ook wel de Veertien Noodhelpers genoemd. Hun kerkelijke feestdag is op 8 augustus. In het Duitse plaatsje Vierzehnheiligen is er, op de plaats waar de herdersjongen zijn visioen had, een bedevaartsplaats, die jaarlijks door zo'n vijftienduizend pelgrims wordt bezocht.

Het afgelopen jaar hing er één woord continue in de lucht: crisis... energiecrisis, woningmarktcrisis, asielopvangcrisis, klimaatcrisis, stikstofcrisis, enzovoort. Crises maken mensen onzeker over de toekomst. Waar gaat het heen? En omdat de verwachting is dat het dit jaar niet anders zal zijn: Hebben we anno 2023 de hulp van deze Noodhelpers niet nodig? *SamenKerk* biedt u een nadere kennismaking met deze heiligen. In deze eerste aflevering: wie zijn de Veertien Heilige Helpers?

Eric van Teijlingen

14 Noodhelpers

Heilige	Herkomst	Aangeropen bij/voor/tegen...	
Achatius	Ararat (Armenië)	hoofdpijn	22 juni
Dionysius	(Denis van) Parijs	hoofdpijn; als je ergens 'je hoofd bij moet houden'	9 oktober
Cyriacus	Rome	bekoringen en verleidingen door boze geesten (vooral in stervensuur)	8 augustus
Erasmus	Formio (Italië)	maag- en darmklachten	2 juni
Eustachius	Rome	familiale meningsverschillen	20 september
Joris	Palestina/Cappadocië	ziekten van huisdieren	23 april
Catharina	Antiochië (Syrië)	pest	20 juli
Margaretha	Alexandrië (Egypte)	zwangerschap	25 november
Pantaleon	Nicomedië (Klein-Azië)	patroonheilige artsen en vroedvrouwen	27 juli
Vitus	Sicilië	epilepsie	15 juni
Egidius	St. Gilles (Frankrijk)	plagen	1 september
Barbara	Nicomedië/Bithynië	koorts	4 december
Blasius	Sebaste (Armenië)	keelpijn	3 februari
Christoffel	Lycië	pest; reizigers, schippers	25 juli

Achatius van de Ararat

Prachtig handwerk

Vaandels in de kerk

Parochies en kerken zijn erfgoed- en schatbewaarders. De gebouwen zijn in een bepaalde stijl opgetrokken. In iedere kerk zijn er kunstschaten: van een glas-in-loodraam tot een heiligenbeeld, van liturgische voorwerpen tot aan kunst met een grote K. *SamenKerk* opent voor u een klein kiertje van deze schatkamer.

In de meeste kerken van ons bisdom treffen we vaandels aan. Soms hangen ze aan de muren in de kerk of worden ze op zolder bewaard en bijvoorbeeld tijdens Open Monumentendag aan het publiek getoond. Maar er is een tijd geweest – die nog niet eens zo ver achter ons ligt – dat vaandels echt een functie hadden en dat mensen zich trots achter een vaandel schaarden, en er zelfs een deel van hun identiteit aan ontleenden.

Vaandelgebruik

Het gebruik van vaandels is niet nieuw. In de klassieke oudheid werd een vaandel (een *vellixum*, afgeleid van het Latijnse woord *velum*, zeil) door de Romeinen gebruikt op het slagveld. Het vaandel markeerde in een gevechtssituatie de positie van de eenheidscommandant en ook soldaten gebruikten het om zich op te oriënteren. Zo'n gezamenlijk teken zorgde voor verbondenheid, vervulde mensen met trots en was eervol om voor te vechten. In de Middeleeuwen ging het ook zo, toen vele ridders en soldaten zich tijdens de kruis-

Vaandel
Urbanus, Nes
aan de Amstel

tochten achter vaandels schaarden en streden voor het christelijk geloof. Nog weer later groepeerden stedelingen zich in gilden en andere (beroeps)verenigingen en hadden elk hun eigen herkenningstekens. Op De Nachtwacht in het Rijksmuseum is bijvoorbeeld goed te zien hoe Rembrandt de klovenierschutters afbeeldt met op de achtergrond een vaandeldrager, die fier het vaandel van de Kloveniers omhoog houdt. Ook hier dient zo'n vaandel als herkenningsteken voor/van de groep.

In de negentiende eeuw lieten allerlei verenigingen, genootschappen en vakbonden vaandels voor zichzelf maken. In de kerken was het niet anders. Elk zichzelf respecterend genootschap of gezelschap bestelde er een. De vaandels hadden uiteenlopende thema's.

Zo waren er die betrekking hadden op de Maria Congregatie of de Land- en Tuinbouwbond. Andere toonden de patroonheilige van de kerk, gecombineerd met de tekst 'bid voor ons'. We kennen ook prachtige voorbeelden van vaandels, die voor een specifieke subgroep in de kerk zijn gemaakt. Om er een aantal voorbeelden te noemen: het vaandel voor de Wielerbedevaartclub Afd. Hilversum, de R.K. Melkhandelaren Vereniging St. Joseph in Haarlem, het Genootschap van den Stillen Omgang van de Urbanuskerk in Nes aan de Amstel en de Nederlandse R.K. Fabrieksarbeidsters bond afd. Velsen-Noord.

Kostbaar handwerk

De aanschaf van een vaandel was bepaald niet goedkoop. Een gezelschap kon zich bij de oprichting eigenlijk bijna nooit meteen een vaandel veroorloven. Hiervoor werd eerst een speciaal vaandelfonds opgericht. Vervolgens spaarde men tot een jubileum bereikt werd en dan werd het vaandel aangeschaft. In Nederland waren verschillende ateliers, die

naast het vervaardigen van paramenten ook gespecialiseerd waren in het vervaardigen van vaandels. In Haarlem kon je bijvoorbeeld terecht bij de familie P.P. Rietfort en familie E. Luckx & Zoon. Maar ook J.J. Sträter uit Hilversum was een gerenommeerd adres.

De werkwijzen van deze ateliers was identiek. De klant bestelde een vaandel en bepaalde op voorhand samen met de atelierhouder wat er op het vaandel moest komen te staan en hoe luxueus de uitvoering zou worden. Een dikke veloursstof met goudborduurwerk was natuurlijk duurder dan simpel borduurwerk op een goedkopere katoenen stof. Het atelier gaf vervolgens het ontwerp in opdracht bij een kunstenaar. Vaak werden daarvoor gerenommeerde kunstenaars gevraagd, zoals Jan Toorop of Han Bijvoet. Het ontwerp werd door atelierbedienden op ware grootte op dun ruitjespapier overgebracht en vastgezet op de door de klant uitgekozen stof. De stof met ontwerp werd dan zo aangelicht dat de tekening door de stof heen scheen en dan konden de jongedames van het atelier aan het borduren slaan. Zo zagen de prachtigste creaties het licht en werden deze vervolgens vol trots door de opdrachtgever gebruikt voor processies, bedevaarten, vaandelparades en andere belangrijke momenten in het kerkelijk leven.

Helaas kwam daar in de jaren zestig van de vorige eeuw de klad in en leidden vaandels sindsdien helaas en onterecht een marginaal bestaan in de parochies. Soms worden ze bij het opruimen van een sacristie of pastorie gevonden in een (zolder)kast. ■

Ingrid Henkemans

Vaandel OLV Onbevleekt Ontvangen, Hilversum

Vaandel St. Joseph, Velsen-Noord

”
Vaandels leiden nu helaas en onterecht een marginaal bestaan in de parochies

Ingrid Henkemans is erfgoed-specialist van Museum Catharijneconvent en inventariseert en adviseert de kerken van het Bisdom Haarlem-Amsterdam.

Een luisterende Kerk

Op diverse manieren stuurt paus Franciscus aan op een kerk-zijn als gelovigen, het Volk Gods, samen onderweg. Alle gedoopten hebben een roeping en taak. Synodaliteit hoort absoluut bij de Kerk, al vanaf haar begin. Inmiddels wordt er in de diverse Kerken en kerkgenootschappen een andere invulling aangegeven. Door paus Franciscus heeft synodaliteit in onze Kerk een nieuwe impuls gekregen. In 2022 hebben alle bisdommen en andere kerkelijke groeperingen over de hele wereld zich bezonnen over onder meer de missie van de Kerk.

Dit voorjaar zal er per werelddeel worden overlegd; in februari in Praag over Europa. Dit boek presenteert ervaringen met synodaliteit binnen de katholieke Kerk, maar ook verschillende religieuze ordes, anglicaanse, protestantse en orthodoxe vormen van dialogische besluitvormingen. Een boek voor iedere gelovige, die samen onderweg wil zijn.

Op weg naar een luisterende Kerk. Synodale ervaringen in verleden en heden | Jos Moons, Sjoerd Mulder en Karim Schelkens (red.) ISBN 9789043538978 | € 25,95 www.kokboekencentrum.nl

Band van de liefde Zilveren jubileum grootseminarie

Vanwege het 25-jarig jubileum van het diocesane grootseminarie Sint Willibrord afgelopen november, zijn er twee boeken gepubliceerd. In *Ja, hier ben ik* wordt door mgr. Jos Punt en mgr. Jan Hendriks, docenten, oud-seminaristen en anderen teruggeblikt op die periode, met veel foto's van priesterwijdingen. Aan de feestbundel *Veritatis Gaudium* hebben zo'n twintig (oud-)docenten van het seminarie een bijdrage geleverd, ieder op zijn vakgebied.

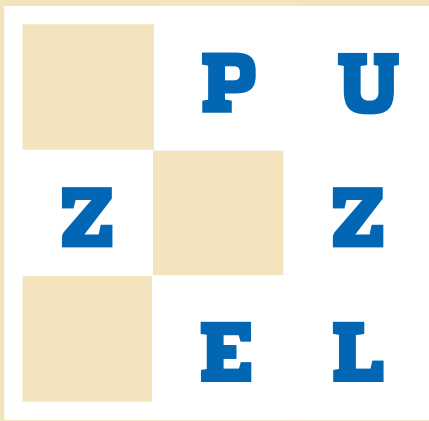

Ja, hier ben ik. 25 jaar grootseminarie Sint Willibrord | uitsluitend verkrijgbaar via rectordewit@willibrordseminarie.nl | € 25,00 (en € 5,00 verzendkosten)

Veritatis Gaudium. Feestbundel t.g.v. het 25-jarig bestaan van het grootseminarie St. Willibrord van het bisdom Haarlem-Amsterdam | J. Vijgen (red.) ISBN 9789493207332 www.betsaida.org | € 20,95

Kardinaal Wim Eijk heeft een handboek geschreven over de katholieke huwelijksmoraal en seksuele ethiek, dat voortkomt uit zijn colleges moraaltheologie die hij onder meer op het seminarie Bovendonk heeft gegeven. Het boek biedt een overzicht van het kerkelijk denken en spreken over huwelijk en seksualiteit met aandacht voor de christelijke antropologie, zoals die in het Tweede Vaticaans Concilie en in de Theologie van het lichaam van paus Johannes Paulus II is verwoord. Dit boek biedt, zoals de auteur in zijn voorwoord schrijft, een moraaltheologische benadering en is vooral voor priesters en theologen bestemd.

Band van de liefde. Katholieke huwelijksmoraal en seksuele ethiek W.J. Eijk | ISBN 9789043538466 www.kokboekencentrum.nl € 32,50

Doe mee en win deze mooie heiligenkalender!

1		2	3	4	5		6
	SK	7				SK	
8	9	SK	10		SK	11	
12		13			14		
15				SK	16		
17		SK	18	19	SK	20	
	SK	21			22	SK	
23							

De correcte oplossing van de kerstpuzzel 2022 was:

Hoe vreemd ook de taal, je kunt hem verstaan, laat alles wat ademt in vrede bestaan

uit 'Alles wat ademt' van Rob de Nijs. Een oproep uit het hart gegrepen!

Een record aan inzendingen met de correcte oplossing. Dank daarvoor. De tien prijswinnaars hebben inmiddels bericht ontvangen. Gefeliciteerd!

Uit de tientallen ingezonden ingekleurde kersttekeningen hebben we de mooiste vijf gekozen. Ook zij hebben inmiddels hun prijs ontvangen.

- Luuk Hameeteman (5 jaar)
- Jan Eestermans (3,5 jaar)
- Duke Dam (4 jaar)
- Pharaoh-Benjamin (7 jaar)
- Isa Dam (9 jaar)

Horizontaal

- 1 Fleurige mop
- 7 Die meid is anders hetzelfde
- 8 Tvenaarsland
- 10 Die gaat door de grond
- 11 Boos gewicht
- 12 Kom maar binnen, ik duld het
- 15 Junkfood
- 16 De Oost-Europeaan mag nog eens serveren
- 17 Reeds in zijn geheel
- 18 Lange letter
- 20 Muzikale schuiver
- 21 Voedsel voor kleine kinderen?
- 23 Een baan aan de zijlijn

Verticaal

- 1 Hieraan hang je het schip op?
- 2 Hoe wij erover denken
- 3 Aristocratische herkauwer
- 4 Heel groot
- 5 Een burgervader in de boot
- 6 Een nucleaire baan?
- 9 Op deze manier de ruimte in
- 11 Één van de pauselijke kleuren
- 13 Natuurlijke letter
- 14 Als laatste een lamp
- 19 Daar heeft men de wind er niet onder
- 21 Bijbelboek
- 22 Altijd slecht als dit ervoor staat

Stuur uw oplossing (met vermelding van naam en adres) vóór 15 februari 2023 naar: **Redactie SamenKerk, Postbus 1053, 2001 BB Haarlem.**
Of mail naar: samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Geef voor je kerk!

Hoe kun je de parochie steunen? Op de wijze die je het prettigst vindt! Zoals:

- Maak een bedrag over naar de bankrekening van de parochie.
- Maak verspreid over het jaar een (kleiner) bedrag over via automatische incasso. Makkelijk voor jou en prettig voor ons. Neem hiervoor contact op met de parochie.
- Neem de parochie op in je testament (= legaat). Kost je nu niks, maar je geeft in de toekomst. Je parochie informeert je graag.
- Spreek met je parochie af dat je gedurende een periode van 5 jaren een vast bedrag overmaakt aan de parochie (lijfrente). Dit geeft een hogere fiscale aftrek.

2023
Actie
Kerkebalans

SamenKerk verschijnt zes keer per jaar. Wilt u *SamenKerk* niet missen? Of ontvangt u *SamenKerk* liever thuis? Neem een abonnement! U ontvangt ons magazine voordat ze in de parochies verkrijgbaar is.

Info: samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl